

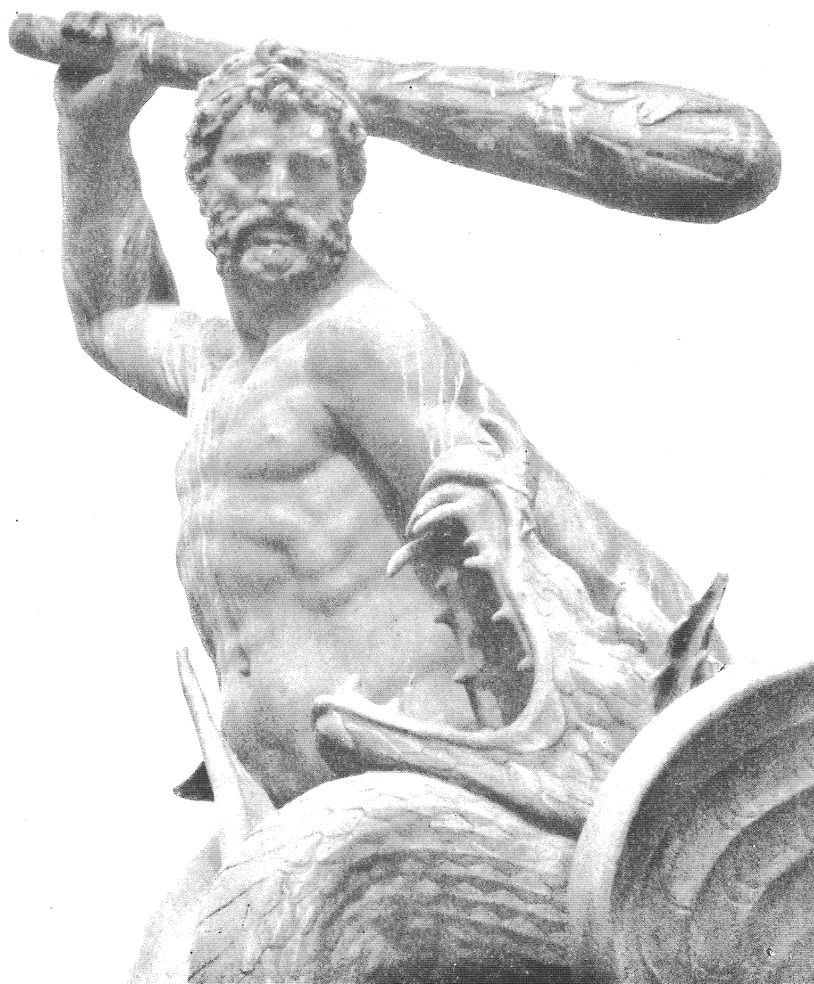
ZPRÁVY

JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ PŘI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMII VĚD

Adresa: Jednota klasických filologů, Praha 2, Lazarská 8

OBSAH — CONSPECTUS FASCICULI

Pásifaina obrana z Euripidových Kréťanů — Defensio Pasiphaes ex Euripidis Cretibus (<i>Zdeněk K. Vysoký</i>)	1
Luciliové droby — Minutiae Lucilianae (<i>L. Vidman</i>)	5
Maliř vatikánských strašidel — De pictore monstrorum Vaticanorum (<i>J. Frel</i>)	11
Příspěvek k charakteristice humanisty Šimona Proxena — Simon Proxenus qualem studiorum humaniorum meruerit gloriam (<i>Dana Martínková</i>)	14
K pozdnímu latinskému humanismu na Moravě — De Latinis extremae humanitatis litteris in Moravia florentibus (<i>J. Martinek</i>)	22
Jedno σπανίως λεγόμενον — Unum σπανίως λεγόμενον — (<i>J. Nováková</i>)	45
Antika na našich scénách — Fabulae antiquae in scaenis nostris (<i>E. Stehlíková</i>)	48
Antika a Praha (I) — Antiquitas in monumentis artis Praegae demonstrata (I) (<i>Jan Svoboda</i>)	52
Závěr diskuse o datování tabulek s lineárním písmem B z Knóssu — Finis disputationis de tempore, quo tabellae Cnossiae scriptura lineari B exaratae sint (<i>jb</i>)	61
Letecká fotografie ve službách archeologie — Quo modo imagines ex aëroplano lucis ope depictae archaeologiae serviant (<i>J. Burian</i>)	62
Ze života zahraničních vědeckých společností: Konference ve Stralsundu — Societates philologorum extraneae: Sessio in urbe Stralsund (<i>L. Vidman</i>)	68
Z nové literatury — De novis libris iudicia: V. N. Jarcho - V. I. Loboda, Latinskij jazyk (<i>B. Mouchová</i>); H. A. Stoll, Griechische Tempel (<i>S-t</i>); Das Altertum 1962 (<i>-esv-</i>)	69
Ze světa — Varia (<i>-esv-</i>)	72

*Adrian de Vries, Hérakles zápasící s drakem
(Kopie ve Valdštejnské zahradě. Foto: Petr Rob)*

*Paridův soud, tabulový strop ve Vojenském historickém muzeu
(Foto: Jiří Zapletal)*

Pásifaina obrana z Euripidových Krétanů

Z protipřirozeného spojení s býkem narodil se podle dávného mýtu Pásifai, manželce krétského vladaře Mínóa, Mínótauros, zčásti člověk, zčásti býk. Touto zaslepenou vášní vlastní ženy potrestal krále bůh Poseidón za to, že mu neobětoval — jak byl slíbil — krásného býka, který z jeho příkazu vystoupil z vln mořských. Když Pásifaina vina vyšla na světlo, byla postavena před soud.

Látku zpracoval dramaticky Euripides ve svých Krétanech (Κρητες); dobu jejich provozování nelze přesněji stanovit. Už z dřívější doby byl znám citát ze vstupní sborové písně v anapestických systémech — celkem 20 veršů (472 N²). Sbor, podle něhož je tragédie pojmenována, tvořili mystové, kultovní družina Dia idského a bohyně Rhey. Zajímavě tu vypravují o svém asketickém životě, o rituální čistotě a zákazu požívat maso. K tomu přibýlo na začátku našeho století 52 částečně porušených veršů, obsahujících celou obranu Pásifainu; předchází jen několik málo slov chorického zpěvu (nikoliv stasima) a následují opět domluvy sboru a Mínóovy příkazy. Pergamenový list (nikoliv papyrus), na obou stranách popsaný, vydali poprvé *Schubart-Wilamowitz* ve sbírce *Berliner Klassiker Texte V 2*, 1907, str. 73, č. 217.

Náš překlad se opírá o tento základ i o úpravy a doplňky pozdějších vydavatelů: *A. S. Hunt*, *Tragicorum Graecorum fragmenta papyracea nuper reperta*, Oxonii, 1912, V.; *H. von Arnim*, *Supplementum Euripideum*, Bonn 1913, 22 nn.; *D. L. Page*, *Select Papyri III. Liter. Papyri. Poetry*, London 1950, 70 nn.

S b o r :

Ten čin by jiná žena nedokázala. —
Zlo vzešlé ze zla, pane, hled'
utajit spíše dobře.

P á s i f a é :

Chtít zapírat by více smyslu nemělo.
Je přec všem jasné, jak se zběhla ona věc.
Snad kdybych *muži* svoje tělo nabídla
a tajně pěstovala plotky milostné,
tu právem by mně vytýkali zhýralost.
Však zatím bůh mi zastřel mysl šílenstvím:
i trpím, ale nemám vinu na tom zlu . . .
Jak směšné pomyšlení! Čím by mohl býk
mne okouzlit a ranit vášní odpornou?
Snad jeho roucho lahodilo pohledu,
snad metal blesky z očí, z plavých kadeří,
jichž leskem jeho líce tmavě hořely?
Jak málo ladnou měl ten ženich postavu!
Že z touhy po něm na své tělo zvířecí
jsem kůži vzala — to mi asi vytýkáš?¹⁾
Vždyť nemohla bych ani myslit na děti,
jež se mnou zplodí! Odkud tohle šílenství?
Tvá zaslepenost vrhla v neštěstí i mne,
ty především ses poskvrnil svým jednáním,
žes neusmrtil býka, jak jsi přislíbil,
že obětuješ zjev ten bohu mořskému.
I obloudil tě Poseidón a potrestal
tak tebe, mne pak touto strastí postihl.²⁾
Ty ještě křičíš, bohy bereš za svědky,
ač zavinils sám všechno a mne potupils.
Já, která porodila, zcela nevinná,
jsem utajila ránu bohem seslanou.
Však ty, jenž smýšlíš ze všech nejzbaběleji,
čin ženy — čest a krása o tom hovořit! —
jak netkl by se tebe, troubíš do světa . . .
Jen *tys* mne zničil, *tys* to všechno zavinil,
tvou vinou trpím. Chceš-li navíc do moře

mne vrhnout, vrhni: hanebnostem rozumíš
a v tom se vyznáš, jak se lidí zbavovat.
Však chceš-li raděj syrové mé maso jíst,
zde *jest*, jen dopřej sobě této hostiny!
Tak zemru — bez viny a neohroženě —
jen kvůli tobě — *ty* bys zasluhoval trest!

S b o r :

To zlo, jak mnozí cítí, božstvo seslalo.
Jen hněvu, vládce, uzdu příliš nepouštěj!

M í n ó s :

Už zacpěte jí ústa! Řičí jako tur.
Nuž jděte, stráží, dobře mi ji hlídejte
a chopte se jí, aby krásně zemřela
i s touhle společnicí — žena ničemná!
Jen odvedte je domů, v kobce zavřete,
ať nikdy nespátří už kotouč sluneční!

S b o r :

Ó zadrž, pane! Věc je hodna úvahy.
Kdo rozvažuje, nikdy krutě nejedná.

M í n ó s :

Je jednou rozhodnuto neodkládat trest.

Nevíme, jak děj dále pokračoval. Patrně i tu konečně zasáhlo božstvo na stroji. Ani úloha Daidalova, budovatele dřevěné konstrukce krávy, není v průběhu hry zcela jasná. Pásifaé se o něm ve svém proslovu přímo nezmiňuje — snad úmyslně —, zato při ní stojí, jak tomu bývá v dramatech ženské nevěry, důvěrnice, kterou poroučí nakonec Mínós odvést do žaláře i se svou manželkou.

Nejzáhadnější však je na této tragédii vztah sboru mystů ke králi Mínóovi a královně Pásifai. *Wilamowitz* vyslovil domněnku, že se Mínós z podobných rituálních důvodů jako sbor vzepřel krvavé oběti býka Poseidónovi, a toto provinění prý mu Pásifaé ve své obhajobě také vytýká. Proti tomu lze na-

mítnout, že by pak přísný sbor jistě protestoval proti výtce, kterou Pásifaé vznáší proti svému choti a na níž založila celou svou obranu. Také charakter Mínóův v podání Euripidově je předmětem sporu. *D. L. Page* jej posuzuje jakoby v zrcadle slov Pásifainých a vidí v něm typ barbarského despoty; proto přisuzuje slovům Pásifainým (zvl. v. 35—39) zásadní pravdivost a nevidí v nich ironii. Úkol přivést Mínóa na cestu zbožnosti a spravedlnosti připadl prý podle toho sboru. Ale ani to není správný výklad. Pásifaé v podání Euripidově není trpná oběť Mínóova deliktu a povahu Mínóovu nelze posuzovat podle jejích slov. Je z toho rodu žen, o nichž platí slova Juvenálova (6, 284 n.):

*nihil est audacius illis
deprensis: iram atque animos e crimine sumunt.*

Její obhajovací řeč je mistrná ukázka sofistické dialektiky, znásobené typicky „ženskou“ logikou. Podle toho je zapotřebí hodnotit všechna její slova. I sbor, který nakonec mírní hněv Mínóův a snaží se ji lidsky omluvit, podotýká hned na počátku:

Ten čin by *jiná* žena nedokázala.

Sbor mystů měl nepochybně blíže k Mínóovi než ke své královně.

ZDENĚK K. VYSOKÝ

P O Z N Ā M K Y

¹ καθείστη σῶμ' ὀδ' ἐξοργίσειται; dopl. *D. L. Page*.

² ἐς δ' ἔμ' ἔσκηψ[εν τάδε] dopl. *D. L. Page*.

Luciliovské drobty

C. Lucilius (asi 180—102 př. n. l.) je vlastním tvůrcem satiry jako literárního druhu a uznávaným předchůdcem Horatia, i když, jak právě Horatius se o něm nelichotivě vyjádřil, dovedl nadiktovat za hodinu dvě stě veršů *stans pede in uno* (Hor. Sat. I 4, 10). Luciliových veršů se zachovalo celkem 1378, všechny jen jako citáty u pozdějších autorů. Většinou jde v těchto citátech o jednotlivé verše vytržené ze souvislosti, proto je obtížné je překládat, také z toho důvodu, že každý překlad je zároveň výkladem. Uvádíme-li tedy několik úryvků z Lucilia v českém překladu, jsme si vědomi všech obtíží a nedostatků, jež z toho vyplývají. Překlad je pořízen podle komentovaného vydání F. Marxe, C. Lucilii Carminum reliquiae I—II, Lipsiae 1904—1905; podle tohoto vydání jsou také uváděna čísla veršů.

Nejrozsáhlejší souvislý citát nám zachoval Lactantius, když se dovolával Luciliový definice ctnosti (v. 1326—1338):

Pravého Římana ctnost je, Albine, umění platit
za všechno v životě tolik, jen kolik to opravdu stojí.
Ctnost — to je znát, co z téhle či oné věci nám vzejde;
ctnost — to je znát, co je správné, prospěšné, ovšem
i čestné,
co je dobré či špatné, nám v neprospěch, k hanbě a
k necti;
ctnost si ukládá meze a hranice v úsilí každém;
ctnost zná za bohatství též cenu úměrnou platit;
ctnost — to je přiznávat cti, co právem jí opravdu patří,
zavilým nepřitelem být špatných lidí a mravů,
naopak obhájcem řádných jak lidí, tak stejně i mravů,
těch si jen vážit a ctít je a v přátelské lásce je chovat,
kromě toho hledět — to především — na blaho vlasti,
dále svých rodičů, drahých — a nakonec osoby vlastní.

Latinský pojem *virtus* není možno v překladu básně vyjádřit jinak než ctnost, i když tu jde především o typicky římskou občanskou zdatnost.

Obecnější platnost má i výsměch, jímž Lucilius stíhá bez rozdílu lid i členy senátu, kteří se snaží navzájem se oklamat a vypadat při tom nevinně (v. 1228—1234):

Od rána do noci teď, ať všední den je či svátek,
stejně veškeren lid i členové senátu všichni
po foru stále jen chodí sem tam a jinam se nehnu,
všichni se o totéž snaží a témuž se umění učí,
aby lišácky mluvit a lstivě bojovat znali,
o překot lichotit zas a na oko čestnými zdát se,
nástrahy kout, jak byl by nepřítel každému každý.

Grékomanii tehdejší doby se vysmívá Lucilius v osobě Albucia. V tomto zlomku mluví Scaevola, který se hájí proti Albuciovi (v. 88—94):

Chtěl's přece, Albucie, být raději nazýván Řekem
nežli občanem římským a krajanem centurionů,
nějakých Pontiů snad, co před šikem nosili orla.
Proto tedy i já, jsa v Athénách právě co praetor,
spěchám tě pozdravit řecky, když tak si to raději přeješ:
„Chaire,“ říkám ti, „Tite.“ Hned liktoři, družina celá,
„Chaire,“ volají, „Tite.“ A pro tohle hněváš se dosud.

Jde o Q. Mucia Scaevolu (augura), který byl praetorem v Asii r. 120 př. n. l. Po cestě se zastavil v Athénách a na Rhodu, z Asie se vrátil r. 119 a obhájil se úspěšně proti žalobě z vydírání.

Proti lakotě se obrací Lucilius ve v. 243—246:

Ten, kdo nemá nic, ani soumara, otroka, druha,
stále má u sebe měšec a v něm má všechno své jmění,
s měšcem jí a s měšcem spí a s měšcem je v lázních.
Měšec je člověku vším: je docela přirostlý k paži.

Často se Lucilius směje obžerství. Lituje ironicky muže, který se nikdy dobře nenajedl (v. 1238—1240):

„Publie Gallonie, ty obžero, chudák jsi,“ pravil.
„Nikdy jsi nejedl dobře, vždyť celý jsi promarnil život
živě se výhradně ráčky a oblíbenou svou rybou.“

Na obžerství zemřel podle Lucilia také L. Cornelius Lentulus Lupus, *princeps senatus*, protivník skupiny Scipionovy, jejímž přívržencem byl Lucilius. Lupa uznali za předního nepřitele lidí bozi na sněmu, k němuž se vztahují všechny zachované verše první knihy (tzv. *Deorum concilium*, v. 1—54). Jsou to ovšem jen jednotlivé verše, většinou navzájem nesouvisící, nebo jen útržky veršů a prozaické parafráze, ale domnívám se, podá-li se překlad všech těchto zlomků s nejnutejším výkladem, že přece jen z tohoto pokusu vyplyne celkový obraz, který se jinak při detailní interpretaci latinského textu mnohdy ztrácí. Interpretace je částečně obsažena už v překladu, který musí být místy volnějši, ale jen potud, aby vysvětlil, oč ve verši jde, a nepřidával moderní představy. Vysvětlivky, nutné pro porozumění, které samozřejmě nepocházejí od Lucilia, jsou jako spojovací články tištěny *kurzivou*. První tři verše vypouštím, poněvadž jen velmi volně souvisejí s rokováním bohů, kteří chtěli zachránit Řím z tehdejšího mravního úpadku. Vznik této satiry lze klást podle narážky na bouři ve v. 37—42 do r. 126 př. n. l. nebo krátce potom.

O bytí — nebytí lidí se ve sněmu radili bozi.

— —

Obsah úvahy některého boha nakloněného Římanům:

5 jak by šlo zachránit ještě lid římský i samotné město pro další život.

— —

Nejde-li už to déle, pět roků poshovět aspoň.

— —

mohli by úkol splnit a přece jen zachovat hradby

— —

Mluví Juppiter:

„Ó ty starosti lidí! Jak prázdná je ve všem tom shonu!

— —

10

a plno je chamtivých družin

— —

Neměli v lásce pochybnou čest a hanebnou krčmu.
— —

Látky se z Lýdie vozí, tkát doma se nikomu nechce.
— —

Přikrývky v oblibě jsou s chlupem na jedné, na obou
stranách.
— —

a čalouník vyrábí divy
— —

15 ‚Nohy od postele‘ a ‚kahan‘ jsme říkali dříve,
nyní ‚klinopody‘ a ‚lychnos‘
— —

‚arytaina‘, říká, je ‚džbáněk‘.“
— —

po těchto slovech se odmlčel opět.
— —

Některý bůh, asi Apollo, mluví o epithetech bohů:

„takže

20 není nikoho z nás, kdo nebyl by nazýván otec,
ať už jde o otce bohů či Neptuna, zvaného otcem,
Libera, Saturna otce či Marta, Quirina, Jána.
— —

nechci slout krásným
— —

bych srovnávat mohl

25 s Lédou Thestiovnou a Ixíonovou chotí.“
— —

Mluví patrně Neptunus, který nebyl na předešlém sněmu:

„Já bych především chtěl, kdyby náhodou bylo to možné,
— —

chtěl bych, abych byl mohl být přítomen na vašem
sněmu,

na vašem dřívějším sněmu, a slyšet, co všechno tam bylo,
nebešťané.
— —

30 Na sněmu předešlém jediný ty's byl rozumný člověk

— —
Obtížnou situaci by nevyřešil ani

Karneades sám, byť na svět se vrátil.“

— —
Mluví jiný bůh:

„Opravdu hloupý jsi člověk, že's přišel tancovat
k šaškům.“

— —
Jiný bůh útočí na Apollona:

„Jestliže nevíš, že nevím, nač říkám, že stále se táži,
nač vůbec cokoli věštíš? Či sám snad tázat se musíš?
35 Pakliže víš, co vědět mám já, pak dej mi to vědět.“

— —
Opět mluví jiný bůh:

„chcete velblouda z komára dělat.“

— —
Některý bůh odporuje Jovovi, jenž chce seslat bouři:

„aby se pořádně dlouho,
ne ovšem po celý život, té bouři diviti mohli,
bídáci.

— —
40 Když ses rozhodl tedy, že z moře rozbouřeného
odstraníš příčinu sváru, pak odstraň protivný vítr,
nejprve, pravím, vítr, a potom nastane pokoj.“

— —
Někdo se dotazuje na Lupa:

„Jakou má tvář a výraz ten člověk?“
„Stejný má výraz i tvář, jako smrt, jako strašidlo hnusné“

— —
45 „drzý“

— —
„je to zrovna sup“
— —

„předseda senátu Lupus“

— —

„Aedila protežuje, jenž úřad si všelijak získal“

— —

Jsou reprodukována slova Lupova:

„Na hostinu je pozvu, dám nejprve z tuňáka bříško
50 na jemno rozsekané, pak jiné pochoutky rybí.“

— —

Potom, kam se jen hne a s kýmkoli setká se cestou,
každému, jak jsme již řekli, hned vykládá, co ho to stálo.

— —

Ať se ho stařecký rak i jiné nádory drží.

— —

Slaneček zhubí tě, Lupe, tak jistě jak polévka sumčí.

— —

V. 4 jsem upravil podle Vaňorného překladu Vergiliový Aeneidy IX 227, kde Vergilius obměňuje tento Luciliův verš. — V. 16: bůh se vysmívá módním řeckým slovům, ale sám při tom užívá výrazu $\sigma\epsilon\mu\nu\omega\varsigma$ = „vznešeně, znamenitě“, který nebylo možno dát do českého textu. — V. 23 je zachován jen v prozaické parafrázi. — V. 25 Ixionova choť je Díá, matka Peirithoova. Konec verše převzal Lucilius z Iliady XIV 317 (řečtina přepsaná latinkou). — V. 26 obměňuje rétorický začátek řeči, obvyklý u římských řečníků. — V. 30: Boží jednájí jako lidé, proto je užito výrazu člověk o bohu. — V. 31: Ironie je v tom, že filosof Karneades popíral existenci bohů. — V. 32 znamená asi totéž jako „Nosíš dříví do lesa“. — V. 33—35 napodobuje řečnické hříčky, tzv. enthymémata. — V. 47 je zachován jen v prozaické parafrázi.

L. VIDMAN

Malíř vatikánských strašidel

Zvoncový kráter, který se zde poprvé reprodukuje, patří k nejstarším vázám antické sbírky pražského Národního muzea. Přesto dosud nemá definitivní inventární číslo (prozatímní č. I 79); dlouho totiž panovalo přesvědčení, že ho není vůbec hoden. Jako student prvního ročníku jsem byl postaven před tuto vázu a další zvoncový kráter — apulský s červenými figurami¹⁾, abych odpověděl na snadnou otázku, která památka je pravá. Až po letech došlo k stručné zmínce o zařazení této vázy do příslušné skupiny.²⁾

Kráter, vysoký 36,5 cm, je z charakteristické kampánské hlíny světle kávové barvy (patrné na vnitřní straně nožky). Zachoval se znamenitě, jen část nožky je přilepena, povrch je na několika místech drobně poškozen a barva kresby poněkud zašla. Na první pohled zaráží těžkopádný tvar nádoby; rýha, která probíhá kolem dokola těsně nad nasazením uch, dokládá nesnáze, které měl hrnčíř při vytáčení. Čerň, která pokrývá celý povrch, je nevalné kvality — hnědě zelenavá, bez lesku a se skvrnami. Teprve přes ni je malováno cihlově červenavou barvou, která na fotografii budí klamně světlý dojem. Uvnitř kolem ústí je touto červení vyznačen úzký proužek, který se obvykle na zvoncových kráterech vynechává v barvě hlíny. Na horní hranici bání jde kolem dokola vavřínový stonek, který se obvykle vyskytuje na tomto tvaru na spodní straně ústí. Pod výjevy je nedbale provedený meandr. Oblast uch zdobí svérázné rozvilinové ornamenty; vrcholí mnohonásobnými volutami, jež vypadají jako spirály ze silného drátu. Směrem k výjevu uzavírá ornament akantový list v podobě vinné klobásy, v jeho závitě je bodová rozeta. Konečně z krajní voluty vyrůstá svislý stonek, kolem něhož body vytvářejí schematické okvěti.

Nejpodivuhodnější je však figurální zobrazení: dva mladíci v himatiích stojí těsně při sobě, plášť jednoho jakoby těsně přiléhá, druhé himation je zvlněné snad pohybem paže. Mají zdánlivě skloněné hlavy zjednodušených profilů, ve vlasech věnec. V horní části zad tvoří záhyby pláště klasovitý útvar, naznačený stejně jako řasení ostatních částí plášťů rytými li-

niemi zcela libovolného duktu, jež pronikají jen k podkladové černi. Snad se dá z kresby ještě vyčíst, že mladík vlevo drží pravé předloktí zahalené v plášti vysoko na prsou, druhý má obě paže podél těla. Na obou stranách vázy je totéž zobrazení, na reprodukovaném obversu je navíc mezi oběma mladíky siluetová kresba dvou ryb.³⁾

Hrnčířská i malířská práce je tedy tak mimořádně slabě úrovně, že rozpaky, které váza budila, jsou zcela pochopitelné. A přece je zcela evidentní, že jde o silně barbarizovaný kam-pánský výrobek z konce 4. stol. př. n. l., ne-li ze začátku následujícího.⁴⁾ Na prvý pohled je rovněž jasné, že váza patří do skupiny, kterou J. D. Beazley nazval Skupina se strašidly — the Spectre Group.⁵⁾ Patří sem skyfy a zvoncové krátéry. Z dostupných památek přičkl Beazley 8 váz Malíři madridských strašidel,⁶⁾ další krátér odlišil označením „tatáž dílna, ale jiná ruka“.⁷⁾ Kresby těchto váz jsou ještě horší, než na pražském krátéru: figury jsou vyzáblé, hlavy s potlačenou lebeční částí připomínají ptačí profily, paže jako hůlky.

Nově uveřejnil A. D. Trendall tři další krátéry této skupiny z vatikánského muzea;⁸⁾ dva z nich považuje za práci Malíře madridských strašidel,⁹⁾ třetí řadí do skupiny bez určité atribuce.¹⁰⁾ Z nich prvá váza — Z 73, tab. 68 a, f je zřejmě z ruky Malíře madridských strašidel. Odpovídají tomu proporce postav i detaily, zvláště příznačné vlnité šrafování drapeří. Výjev obversu je nechtěně humorný: rozhovor dvou mladíků, z nichž levý se opírá kratičkou paží o nitkovitou hůl a pravý, který rozkládá při konverzaci volnou rukou, vypadá, jako by dělal na společníka dlouhý nos. Třetí krátér — Z 61, tab. 68 d, e, Trendallem nepřirčený určité ruce, nemá sice všech svérázných rysů tohoto malíře, dalo by se však uvažovat, není-li to přece jen jeho výtvar v okamžiku, kdy se mu práce mimořádně dařila.

Naproti tomu druhý krátér — Z 72 tab. 68 b — nemá s Madridskými strašidly nic společného; zato je na prvý pohled replikou pražské vázy. Identický je tvar, ornamentální výzdoba, postavy mladíků, detaily vedení linií, i maličkosti, včetně obou ryb. Tedy Malíř vatikánských strašidel; dvě vázy nepředstavují ovšem příliš rozsáhlé dílo, ale bohužel není třeba

ztrácet naději, Beazleyův povzdech, že nejedna taková památka se ještě objeví „v nejtemnějších a nejzaprášenějších koutech muzejních skladišť“,¹¹⁾ se potvrdil již při zpracovávání vatikánského katalogu. Trendall našel vedle tří uveřejněných ještě osm dalších kráterů této skupiny, jejichž „strašidla“ jsou v tak špatném stavu, že je neuznal za hodny publikace.¹²⁾ Další muzea a sbírky určitě skrývají nejedno překvapení této kategorie.

J. FREL

P O Z N Á M K Y

1. Rovněž bez inv. č., viz *Dějiny lidstva* 1, Praha 1940, 624, tab. 18.
2. *Listy filol.* 1956, 144.
3. Např. na dvou vatikánských kráterech Z 61 a Z 72, viz pozn. 9 a 10 níže.
4. Kampánský původ potvrzuje výskyt skyfu s výlevkou, což je výlučně kampánský tvar — viz J. D. Beazley *EVP* 229.
5. *Etruscan Vase-painting* (1947) 229.
6. *Tamtéž*.
7. *Tamtéž*: *CVA Capua* 1 Er 37.3.
8. *Vasi Italioti ed Etruschi a Figure Rosse* II (1956), tab. 68.
9. *Tamtéž* — a, f: Z 73; b: Z 72.
10. *Tamtéž* — c, d: Z 61.
11. *EVP* 229.
12. *VIE* II 265.

Příspěvek k charakteristice humanisty Šimona Proxena

V období nového rozkvětu humanistické literatury v Čechách, k němuž dochází okolo poloviny 16. století, se stávají jejími hlavními pěstiteli — místo šlechtických představitelů humanismu předchozího období — příslušníci měšťanstva. Z měšťanské rodiny pocházel i jeden z jejích předních zástupců, právník Šimon Proxenus ze Sudetu (1531—1575), doktor universit ve Frankfurtě nad Odrou a v Orléansu, profesor Karlova učení a od r. 1567 rada nad appellacemi císaře Maximiliána II. Hloubkou vzdělání, šíří zájmů a styky s významnými současníky doma i v cizině se mu mohlo rovnat málo našich humanistů. Šťastnou náhodou se zachovala nejen některá jeho literární díla, nýbrž i dva rukopisné prameny, deník a kopiář,¹⁾ takže lze Proxeny názory poznat důkladněji, než je tomu u většiny ostatních humanistů. V této drobné stati věnujeme pozornost některým Proxenovým myšlenkám a jeho vztahu k závažným soudobým otázkám, neboť jsou do značné míry charakteristické i pro jeho současníky a jejich objasnění může přispět k poznání rázu českého humanismu okolo poloviny 16. století.

Jednou z hlavních otázek našeho humanismu je vztah latinsky píšících autorů k českému národu a k českému jazyku. Latinským humanistům bývá vytýkán chladný poměr k vlastnímu národu a opovrhování mateřskou řečí. Tato výtky je oprávněná, pokud jde o nejstarší naše humanisty, kteří působili na rozhraní 15. a 16. století. Tito humanisté — většinou katolíci, stojící proti utrakvistické většině národa — si ze svých studií v Itálii přinesli obdiv pro klasičtější latinu, napodobující v tom své italské vzory. Připomeňme si, že sám Petrarka si cenil více svých latinsky psaných děl než svých italských sonetů.²⁾ V dalším vývoji naší humanistické literatury se poměr k českému národu a jazyku mění. Naši humanisté, působící okolo poloviny 16. století a později, nejsou již převážnou většinou vzděláni na italských, nýbrž na německých protestantských universitách. Působení idejí reformace, jejíž vůdce, Martin Luther, přispěl k vytvoření německého spisovného jazyka, bylo jednou z pří-

čin jejich změněného vztahu k mateřštině. Tito humanisté nejen neopovrhují svým mateřským jazykem, nýbrž sami neváhají uplatnit ve svých pracích vedle latiny i češtinu. Počet dvojjazyčných tisků v druhé polovině 16. století stoupá. Tento vzestup trvá až do násilného přerušení vývoje naší humanistické literatury rokem 1620.

U Šimona Proxena, odchovance universit ve Frankfurtě n. Odrou, Rostocku a ve Wittenberku, lze změněný vztah našich humanistů k vlastnímu národu a jazyku dobře sledovat. V předmluvě k pranostice na r. 1563 napsal:³⁾ „*Předkem pak a nejvíce o to jsem se snažil, abych vlasti své mohl býti ku pohodlí a oužitku.*“ Jeho slova upoutala již Františka Palackého, takže je ocitoval ve své stati o českých pranostikách a kalendářích.⁴⁾ Podobnou myšlenku vyjádřil Proxenus už r. 1556 v latinské veršované práci o českých kráľích.⁵⁾ Stejně jako svého národa vážil si Proxenus i českého jazyka. Svůj vztah k mateřštině vyjádřil nejvýrazněji v básni, nadepsané *Lectori Bohemo*, kterou doprovodil vydání latinské parafráze českých přísloví, pořízené Jakubem Srnovcem z Varvažova:⁶⁾ *An taceam nostrae quae sit facundia linguae? / Gratia non minor hinc atque aliunde venit. / Sed quia iuncta vides, lector, Boiema Latinis, / iudicio steterint tutius ista tuo ... / Hic, mihi crede, tuae flores mirabere linguae, / dixeris hic Graios, dixeris hic Latinos.* Proxenus sám se považoval vždy za Čecha, ačkoli, jak se zdá podle skromných archivních dokladů o jeho rodičích⁷⁾ a podle zpráv o jeho příbuzenských vztazích,⁸⁾ pocházel pravděpodobně z českoněmecké rodiny. Ve svých literárních pracích užíval latiny, s výjimkou pranostik, vydávaných jménem pražské university a určených širokému okruhu čtenářů. Blahoslav kárá ve své Gramatice⁹⁾ některé Proxeny poklesky proti české mluvnici a říká o něm, že je „*dobrý latiník, lepší než Čech*“. Proxenus se ovšem nevyhnul po způsobu většiny tehdejších humanistů, píšících česky, některým germanismům a přizpůsobování české skladby latinským vzorům. Jeho jazyk je rovněž typickým dokladem humanistické záliby v příslovích.

Charakteristický pro Proxena-humanistu je rovněž jeho zájem o historii.¹⁰⁾ Záliba v dějepisném bádání u našich hu-

manistů má kořeny v italském humanismu, v němž s obnovou antických tradic vzrostla snaha poznat hlouběji osudy dávného Říma a Itálie. V našem humanismu se historické náměty objevují již v jeho začátcích a jejich obliba trvá po celou dobu jeho působení u nás. Proxenus se obdivoval slavnou minulostí svého národa a se zájmem sledoval současné historické dění doma i v cizině. Výmluvným svědkem jeho historické záliby je jeho deník a kopiář. V Proxenuvém názoru na přítomnost převládá — podobně jako u mnoha jeho humanistických současníků — pesimismus. Proxenus těžce nese pokles mravnosti, šířící se zhýralost a opilství, „jimiž se všeka stará zmužilost česká kazí“,¹¹⁾ s nelibostí pozoruje malou úctu ke vzdělání u některých současníků, o nichž říká, že „mnozí řemeslníkuom, aby se saditi a řemeslo provozovati, raději nežli mládencuom dobré naděje, aby . . . obci užitečně posluhovati mohli, . . . napomáhají.“¹²⁾ Nejednou nařiká ve svých pracích nad úpadkem Karlova učení.¹³⁾ Obává se o osud českého národa, připomínaje zánik slávy dávného Řecka: „Ah, metuo, paucis subterlabentibus annis / de nostris etiam dicat quis talia regnis: / Ingeniis armisque potens populus fuit.“¹⁴⁾ Proxenuv pesimismus se vystupňoval až ve víru v zánik světa, kterou několikrát vyjadřuje jak ve svých pranostikách, tak v latinských pracích.¹⁵⁾ Tento Proxenuv názor souvisí do značné míry s jeho důvěřivostí v astrologické předpovědi. Proxenus byl, stejně jako mnozí jiní humanisté, oddán astrologii a ve svých dílech ji zaujatě hájil. Astrologie měla již u italských humanistů mnoho příznivců. I mezi německými humanisty se těšila velké oblibě.

Pokud jde o náboženské přesvědčení, byl Proxenus rozhodným luteránem. Nevíme, zda byl v této víře vychován. Pocházel z Českých Budějovic, které setrvávaly při katolickém vyznání. Avšak i do Budějovic pronikalo luteránské učení, zejména od doby, kdy byly r. 1544 znovu otevřeny budějovické stříbrné doly. Havíři, kteří v nich pracovali, byli vesměs němečtí luteráni. Spory o jejich kněze a kapli se protahovaly dlouhou dobu.¹⁶⁾ Již v mládí se Proxenus stýkal, jak jsme se zmínili,¹⁷⁾ s luteránsky smýšlejícím Jiřím Polentou ze Sudetu. V době, kdy odešel na studie, není již o jeho přesvědčení pochyb. Studoval na německých universitách, ve Wittenberku na

sebe upozornil Melanchthona. Rovněž počátky jeho literární tvorby mají kořeny v díle protestantských německých humanistů. Prvními jeho pracemi byly verše na biblické náměty, zejména parafráze žalmů.¹⁸⁾ Když pak byl Proxenus přijat jako profesor na pražskou universitu, bylo mu záhy vytýkáno, že kazí „luterskými bludy“ mládež.¹⁹⁾ Ve svém deníku se jeví v náboženských věcech velmi snášenlivý a opatrný ve vnějších projevech víry. Přední Lutherův přívrženec, wittenberský profesor Pavel Eber, vyzval po Collinově smrti Proxena, aby se stal nástupcem zemřelého a zprostředkoval místo něho styky mezi českými a německými luterány.²⁰⁾ Nemáme zpráv o tom, zda se Proxenus tohoto úkolu skutečně ujal.

Eberův list pochází právě z r. 1567, kdy Proxenus vstoupil do císařských služeb.²¹⁾ Dosáhl tak svého životního cíle, kvůli němuž opustil své postavení na Karlově universitě i ve své soukromé škole a odešel za vyšším vzděláním znovu do ciziny. Ideálem vzdělance byl Proxenovi — zcela v současném humanistickém duchu — znalec řečtiny, latiny a hebrejštiny. Ve svém deníku (f. 46a) si poznamenal o jakémsi Francouzi, který mu byl doporučen, že není tak vzdělaný, jak se o něm doslechl: Nerozumí prý dobře řeckému textu a hebrejštinu nikdy nestudoval. Znalost hebrejštiny byla však i u našich humanistů výjimkou. Sám Proxenus, pokud víme, tento jazyk neovládal.

V názoru na literární tvorbu se Proxenus neliší od svých současníků. Stejně jako převážná většina humanistů nebyl posvěceným básníkem. Uplatňoval pouze naučené rétorické poučky ve svých básních, které měly za účel upozornit na svého pisatele a získat mu příznivce. Jeho názor zřetelně vyplývá ze slov deníku (f. 13b): *Coepi scribendis versibus operam animumque addicere, ut aliquo honorario patronis et amicis benevolentiae memoriam refricarem.*

Zajímavým dokladem okruhu Proxenových zájmů je jeho „příruční knihovna“, které používal za svého studijního pobytu v Nizozemí a ve Francii a jejíž stručný katalog si zaznamenal do svého deníku (f. 1b—2b). Vedle právnických spisů jsou mezi jeho knihami řečtí autoři — Homér, Platon v řeckém originále i v latinském překladu, Aristoteles, Isokrates, Demosthenes,

rovněž s latinským překladem, Xenofon, Dio Cassius v latinské verši a latinský překlad Appiana. Z latinských autorů měl s sebou Curtia Rufa, Tacita, Macrobia a francouzský překlad Terentiovy Andrie. Z humanistických autorů je v jeho knihovničce zastoupen italský historik Pavel Jovius, měl rovněž proslulou řeckou gramatiku Clenardovu. Ze středověkých autorů najdeme mezi jeho knihami Petra Lombarda a dějiny Řehoře z Toursu. V knihovně nechybí ovšem ani astrologická literatura, mezi jiným díla slavného francouzského astrologa Mizaulda a Valentina Naboda, s nimiž se za svého pobytu v Paříži osobně stýkal. Praktické potřebě za pobytu v cizině sloužily mapy Evropy, Flander a Brabantu, k nimž byla v Paříži přikoupena mapa Francie. Dokladem Proxenových hudebních zájmů jsou hudebniny — bicinia, tricinia, chartae motetarum. Dlabač²²⁾ zaznamenal o Proxenovi, že byl vynikajícím hudebníkem, Kalina²³⁾ navázal na jeho zprávu a vyslovil domněnku, že se o hudbu zajímal, ač není zpráv, že by byl dosáhl v hudbě umělecké dokonalosti. Zprávy v Proxenově deníku potvrzují, že se hudbě a zpěvu rád věnoval se svými přáteli ve chvílích oddechu. Se zájmem si také zaznamenal zprávy o hudební soutěži italských a francouzských hudebníků, pořádané v Rouenu (f. 81a). Za svého pobytu v Paříži doplňoval Proxenus svou knihovnu především spisy, týkajícími se francouzského práva, pro svého svěřence Julia Šlika koupil mimo jiné pět knih Livia a Ciceronův spis *De legibus*. Byly to knihy, určené zajisté pro soukromé vyučování mladého Šlika, jehož hlavním předmětem bylo čtení a memorování latinských textů. V Proxenově deníku se zachoval (f. 70b—71a) soukromý vyučovací řád, který Proxenus pro Julia sestavil. Je zajímavým protějškem humanistických školních řádů (např. Codicillova). Proxenus měl bohaté pedagogické zkušenosti jak ze své soukromé školy, tak z působení na pražské universitě. Jeho vyučovací metodu známe poměrně dobře díky zachované sbírce úkolů kteréhosi jeho žáka, o níž pojednal A. Truhlář.²⁴⁾ Některé své pedagogické zásady vyslovil Proxenus i v předmluvě ke gramatické příručce svého bývalého učitele Kryštofa Hecyra.²⁵⁾ Vyjadřuje v ní některé velmi správné požadavky, vyžaduje např. jednotný postup v začátcích vyučování na všech školách a stručnost gra-

matických pravidel. Proxenův vztah ke studující mládeži osvětluje jeho závěť, v níž odkázal, jak je známo, 500 kop míšeňských na zřízení stipendia pro chudé studenty.²⁶⁾ Na menší žáčky pamatoval odkazem knih. Proxenův kšaft zajímavě dokresluje povahu a životní osudy tohoto humanisty.²⁷⁾ Dosvědčuje jeho četné přátelské vztahy a ukazuje, že slova, která napsal o Proxenovi Petr Codicillus ve svém oznámení o jeho úmrtí a pohřbu²⁸⁾ — *studebat siquidem omnibus prodesse, nocere nemini* — nebyla jen pouhou formou. Codicillova intimace spolu s epitafii Tomáše Mitise²⁹⁾ a Kašpara Cropacia³⁰⁾ a s nápisem na Proxenově náhrobku, který zemřelému pořídili Daniel Matyáš a Jiří ze Sudetu³¹⁾, shrnuje Proxenovo ocenění z pera současníků, u nichž byl vážen zejména pro své obsáhlé vzdělání v právech a v literatuře a pro rozsáhlou znalost jazyků. V dějinách naší humanistické literatury má Proxenus čestné místo.

DANA MARTÍNKOVÁ

P O Z N Á M K Y

1. Srv. LF 1960, str. 146, 147; ZJKF 1960, str. 21.
2. J. Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien I¹*, Lipsko 1913, str. 285.
3. *Minucii a pranostyka* vydaná od Mistra Šimona Proxéna z Ssudétu k léthu Páně 1563, f. D 7b (Knihopis č. 14.449).
4. ČČM 1829 I, str. 53—54. Znovu citoval Proxenova slova F. Dvorský, *Paměti o školách českých*, Praha 1886, str. 158.
5. *Ducum et regum Bohemiae series... descripta carmine, Wittebergae 1556*, f. A 1b: *Hinc quoniam patriae cupio servire benignae, his volui doctis notior esse viris.*
6. Cituji podle pozdějšího vydání: *Dicteria seu proverbialia Bohemica ad phrasim Latinorum accommodata, Pragae 1582*, str. 223.
7. Proxenova otce, budějovického sládky Bartoloměje Wirta, se týká několik záznamů v budějovických městských knihách (D 95, D 117, D 144, D 162, D 170). Záznamy jsou vesměs německé a pocházejí z let 1529 až 1559. Německy je psána také jeho závěť, kterou si Proxenus opsál (bez letopočtu) do svého kopiáře (f. 186a-b). O matce Anně jsou zprávy ještě skrovnější. Mezi testamenty, uloženými v budějovickém archivu, je uložena její německy psaná, nedatovaná závěť, v Proxenově kopiáři je opsána rovněž německá úmluva mezi ní a Proxenovým bratrem Jiřím z r. 1570.

8. Byl příbuzný s rodinou kutnohorského lékaře a humanisty Jiřího Polenty (Kroupy), u něhož v mládí pobýval.

9. Jana Blahoslava Grammatika česká, vyd. I. Hradil — J. Jireček, Vídeň 1852, str. 70, 120, 170, 207—8 a jinde.

10. Sr. LF 1959, str. 115—116.

11. Pranostyka na r. 1563, f. K 2a.

12. Minucí a pranostyka ... k léthu 1561, f. D 3b (Knihopis č. 14.448).

13. Např. *Ducum ... series*, f. C 1b: *defecit studium traxitque ruinam*.

14. Ibidem f. A 4a.

15. Pranostyka na r. 1561, f. 5a: *My pak, kteří jsme na náklonek jako těchto časov a všech bíd ... skončení trefili. Ducum ... series* f. A 4a: *Quin nunc interitus foribus propioribus adstat. Carmen gratulatorium scriptum ... Henrico Mrazoni* [připojeno k dílku *Epistola Ionathae ad Davidem, Wittebergae 1556*] f. B 4a: *Ultima languentis venerunt secula mundi*. Následuje výklad nepříznivé konstelace hvězd.

16. Z. Winter, Život církevní I, Praha 1895, str. 102, 121—122; týž, Kulturní obraz českých měst II, Praha 1892, str. 399. Důležitým pramenem je pamětní kniha Jana Petříka z Benešova, dochovaná v městském archivu v Českých Budějovicích.

17. Viz pozn. 8.

18. Viz ZJKF 1962, str. 166.

19. V. Chaloupecký, Pře kněžská z r. 1562, VKČSN 1925, IV, str. 59.

20. Th. Wotschke, Urkunden zur Reformationsgeschichte Böhmens und Mährens, Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 2, Prag 1929, str. 131—132.

21. Řadu údajů, vztahujících se k Proxenově působení v císařských službách, najdeme v jeho kopiáři. Jsou v něm zapsány doklady, týkající se nejen Proxenovy osoby, nýbrž i záležitostí (např. sporu o hranice hlohovského knížectví v r. 1567), při jejichž řešení Proxenus jako právník působil.

22. G. I. Dlabač, Allgemeines historisches Künstlerlexikon II, Praha 1815.

23. M. Kalina von Jätenstein, Nachrichten über böhmische Schriftsteller I, Prag 1818, str. 41.

24. A. Truhlář, Ukázky školních prací latinsko-českých z r. 1560, 36. výr. zpráva akad. gymnasia za r. 1900.

25. *Quaestiones grammaticae pro litterarum tyronibus*, Pragae 1594. Starší vydání zatím neznám.

26. Proxenova závěť se zachovala ve dvou opisech, z nichž jeden se chová v Archivu hl. m. Prahy (sign. 2120 f. 164b—167b), druhý ve sbírce testamentů v českobudějovickém archivu. Několik výpisů z Proxenova kšaftu je uloženo ve Stát. ústředním archivu v Praze, kde najdeme i doklady o vyplácení jednotlivých dědických podílů. Proxenových dědiců se týkají i archiválie kutnohorského horního archivu sign. 2706, 2707. Množství písemných dokladů, vztahujících se k závěti, vyplývá z toho, že Proxenus řadu odkazů — mezi nimi i zmíněné nadání na nemajetné studenty — učinil z platu, který mu císař zůstal za jeho služby dlužen, a výslovně ustanovil, že si je dědici musejí sami „vyupomínati“. Tak se zachovaly ve SÚA četné prosebné listy Proxenových dědiců, žádajících o vyplácení dědictví. Je mezi nimi i list Tomáše Mitise, který v něm připomíná své básnické zásluhy o habsburský dům: *ne quod addam de meo studio et cultura eiusdem in S. C. maiestatem adeoque sereniss. domum Austridum, cui meam poesim consecraveram et in posterum ... consecrare volo.*

27. Feuilletonistickou formou psal o Proxenově závěti Z. Winter v Pražských obrázcích. Všiml si zejména dokladů o Proxenově nešťastném manželství. Proxenus se oženil s Marianou, dcerou pražského boháče Jana Kropáče z Krymlova.

28. UK XXIII D 217 (Collect. Bydž.) f. 180ab. Z. Winter, O životě na vysokých školách, Praha 1889, str. 205.

29. Collect. Bydž. f. 180b—181a. Epitafium cituje Kalina l. c. str. 42.

30. *Cropacii poemata*, Norimberk 1581, str. 157—161.

31. Proxenus byl pochován v kapli Božího těla, zrušené v 18. stol. Popis náhrobku a opis nápisu se dochoval v universitním archivu (IV A 17 — T. Putzlacher, Memorabilium univ. Prag. tom. IV, str. 835). Srv. J. Graf, Historische Merkwürdigkeiten der Fronleichnamskirche in Prag, Praha 1824, str. 45.

K pozdnímu latinskému humanismu na Moravě

Na nutnost zpracování otázek, souvisejících s pozdní humanistickou literaturou na Moravě, jsem ukázal ve svých předchozích pracích.¹⁾ Téměř veškerá pozornost dosavadních badatelů se soustřeďovala na vrcholnou dobu moravského humanismu koncem 15. stol. a v první polovině 16. stol., kdežto pozdější období zůstávalo z velké části nepovšimnuto. Tento nedostatek nelze ovšem odstranit v jediném článku. Bylo by k tomu třeba většího počtu statí, ne-li samostatné knihy. Vzhledem k tomu, že na takové uveřejnění výsledků dosavadního výzkumu nelze zatím pomýšlet, klademe si v této studii záměrně méně náročný úkol, úměrný jejímu rozsahu. Chceme ukázat některé charakteristické znaky latinské literární produkce na Moravě v předbělohorské době ve srovnání se soudobou humanistickou tvorbou v českých městech, jejíž charakteristice byl věnován článek ve třetím čísle minulého ročníku tohoto časopisu. Nejdříve si všimneme rozsahu pozdní moravské humanistické literatury, dále jejího vývoje, časového a místního rozložení i povahy a konečně naznačíme některé příčiny rozdílů mezi latinskou tvorbou na Moravě a v ostatních zemích Koruny české, především v Čechách samých. V tom smyslu navazuje tato práce na zmíněný článek o humanismu v českých městech a je vlastně jeho pokračováním nebo spíše rozvedením jedné jeho části. Rozdíl v jazyku, jímž jsou obě statí zpracovány, je dán jejich rozdílným posláním. Předchozí článek byl zpracován latinsky proto, že měl podat srovnání latinského humanismu v našich městech s obdobnými literárními snahami v zahraničí a vedle toho poskytnout i cizincům přehled vývoje naší humanistické literatury, již byly od obrozenských dob věnovány téměř výlučně české práce, ač je jistě žádoucí, aby otázky latinské tvorby, která byla svým jazykem mezinárodní, nebyly zkoumány v jednotlivých zemích odděleně, nýbrž ve spolupráci badatelů různých národností, jako tomu je na poli antických studií. Naopak je tato práce, jejíž těžiště spočívá ve srovnání humanistické produkce v obou českých zemích, pro toto své užší zaměření psána česky. Do-

bou pozdního humanismu na Moravě rozumíme období od smrti Jana Dubravia, posledního příslušníka starší humanistické generace (+ 1553), až do bělohorské bitvy. Stať je zaměřena především k básnictví, v němž se pozdní moravský humanismus nejvýrazněji uplatňoval. Prozaické spisy formou i obsahem důsledně humanistické, jako byla některá díla Augustina Olomouckého²⁾ (+ 1513), se po polovině 16. stol. zřídka vyskytují.³⁾

Již v předchozí práci jsme konstatovali,⁴⁾ že humanistický literární ruch na Moravě byl ve vymezeném období značně slabší, než v téže době v Čechách. Toto tvrzení lze podepřít několika důvody.

1. Ačkoli doposud vydané svazky Knihopisu registrují i takové cizojazyčné publikace, v nichž je jediný český příspěvek, event. jediná česká věta nebo i slovo, je tam ve srovnání se značným počtem registrovaných latinských bohemik, resp. latinských bohemikálních příspěvků⁵⁾ zastoupeno nápadně málo latinských humanistických publikací, vytištěných v moravských městech. Latinské doporučující příspěvky pro díla vzniklá na Moravě bývají nezřídka psány rodáky z Čech nebo cizinci.⁶⁾

2. Malé zastoupení moravik lze sledovat také v Rukověti k humanistickému písemnictví. Toho si povšiml již A. Novák při posudku druhého sešitu (str. 305—496) díla.⁷⁾

3. Bibliografie Č. Zírta, která registruje veliké množství české literární produkce z oblasti humanismu,⁸⁾ uvádí latinská humanistika z Moravy jen ojedinele,⁹⁾ ač jinak k moravským kulturním poměrům ve velké míře přihlíží.

4. J. P. Cerroni zaznamenává v mnoha svazcích prvního oddílu své sbírky¹⁰⁾ ve shodě se zájmy osvícenského období se zvláštní zálibou latinská humanistika našich zemí. České práce toho druhu zcela zřetelně převažují nad moravskými.¹¹⁾ Tento argument je tím průkaznější, že původce sbírky působil na Moravě.

5. Stejným způsobem jako Cerroni zaměřil své úsilí G. J. Dlabač, který ve sbírce nazvané *Eruditorum Moraviae centuriae II*¹²⁾ zaznamenává především latinské práce. Skutečných humanistických moravik je však přesto ve sbírce zastoupeno málo. Některé autory přičítá Moravě neprávem,¹³⁾ z velké části

zaznamenává díla vydaná moravskými autory za jejich pobytu v jiných zemích,¹⁴⁾ na druhé straně registruje práce Čechů, kteří po určitou dobu působili na Moravě,¹⁵⁾ někdy uvádí literaturu pozdní,¹⁶⁾ jindy jmenuje pouhé příjemce básní, o jejichž vlastní literární činnosti nepodává důkazy.¹⁷⁾

6. Zmínky o humanistickém literárním ruchu na Moravě, obsažené v novodobých dějinách jednotlivých moravských měst, jsou ve srovnání s podobnými zprávami v publikacích o českých městech zcela nepatrné. Stačí srovnat kterýkoli svazek „Vlastivědy moravské“ s dějinami některého českého města. Nápadný je zejména nedostatek zpráv o latinském humanismu v Brně.¹⁸⁾ Výjimku tvoří Jihlava, město ležící na samých zemských hranicích, jehož bohatý literární ruch je dokumentován v mnoha novodobých pracích.¹⁹⁾ Svazky „Vlastivědy“, týkající se západomoravských okresů, přinášejí některé drobnosti o latinském školství a kulturním životě v období humanismu.²⁰⁾ To však nelze ani zdaleka srovnat s tím, co napsal Hrdina o humanistech hradeckých, Stáhlík o mělnických, V. J. Nováček o kutnohorských, Levý a Winter o rakovnických, Florián o chrudimských, Dobiáš o pelhřimovských, abychom uvedli jen některé doklady zpracování kulturních dějin českých měst. Důvodem tohoto rozdílu není ovšem nepečlivost moravských lokálních historiků, nýbrž nedostatek látky z tohoto oboru. Ani německé práce o moravských městech,²¹⁾ resp. ty české publikace, které vyšly mimo „Vlastivědu“,²²⁾ nepřinášejí mnoho zpráv o latinské literatuře. Skromné údaje o olomouckém literárním životě té doby obsahují německé dějiny tohoto města od W. Müllera (1882) a J. Kuxe (1937) i české od H. Doležila (1903—06) a V. Nešpora (1936 ve „Vlastivědě“). To by ukazovalo, že latinské písemnictví této moravské metropole, která byla i v druhé polovině 16. stol. vedle Jihlavy hlavním sídlem latinského humanismu, bylo asi na úrovni literárního ruchu venkovských královských měst v Čechách, jako byl Žatec, Louny nebo Sušice, a někdy té úrovně ani nedosahovalo přesto, že Olomouc měla na rozdíl od jmenovaných míst své vlastní tiskárny. Bylo by možno citovat řadu dalších publikací od děl d'Elvertových z poloviny minulého století až k současným časopiseckým příspěvkům o ději-

nách školství a kultury.²³⁾ Zdá se však, že podané doklady zcela postačí.

7. Významným svědectvím pro vyslovená tvrzení jsou výsledky průzkumu moravských knižních fondů, který byl podniknut v letech 1955—62. V rámci tohoto průzkumu byly prohlédnuty všechny fondy starých tisků, resp. i rukopisů 16. a 17. stol. v těchto místech: Brno, Jihlava, Kroměříž, Olomouc, Prostějov, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Vyškov, Znojmo. Dále byl prohlédnut zatímní lístkový katalog svozu severomoravských klášterních knihoven ve vědecké (dříve univerzitní) knihovně v Olomouci, lístkové, cyklostylové i tištěné katalogy²⁴⁾ fondů pod správou univerzitní knihovny v Brně a strojopisné svazkové katalogy moravských zámeckých knihoven, uložené v Praze.²⁵⁾ O řadě dalších knižních fondů jsem se informoval při návštěvě ústavů a institucí v uvedených moravských městech. Korespondováno bylo se správci fondů starých tisků a rukopisů v těchto místech: Dačice, Frenštát p. R., Jevičko, Kyjov, Litovel, Moravská Třebová, Moravské Budějovice, Třebíč, Valašské Klobouky, Velké Meziříčí a Zábřeh na Moravě. Po latinských humanistických spisech z Moravy bylo pátráno také v českých knihovnách, dále ve Slezsku, (Opava,²⁶⁾ Bruntál), na Slovensku (Bratislava, Martin) i v cizině. Při moravském průzkumu bylo zjištěno, že ve fondech, spravovaných Brnem, převládají česká humanistika nad moravskými.²⁷⁾ Nejpočetněji je latinská veršovaná literatura vymezeného období zastoupena v kmenovém fondu olomoucké vědecké knihovny. Ani tam však nemá zřetelnou převahu nad humanistickými spisy českého původu a v poměru ke slezské literatuře tohoto zaměření je dokonce v nápadně menšině. Rovněž mimo Moravu převažují v oboru latinské literatury tohoto období bohemika, resp. silesiaka nad publikacemi, které vyšly z moravských tiskáren.²⁸⁾

Na druhé straně nelze popřít, že Moravané, kteří studovali na pražské nebo některé zahraniční universitě, si rychle osvojili základy tehdejší latinské vzdělanosti, a pokud v tomto prostředí zůstali, patřili k významným pěstitelům a propagátorům humanistického písemnictví.²⁹⁾ Ti, kteří se vrátili do vlasti, přispěli jen málo k soudobému kulturnímu snažení na tomto

poli. Také čeští rodáci, kteří byli po studiích na pražské universitě vysláni za školní správce do moravských měst, odvykali postupně literární činnosti v humanistickém duchu.³⁰⁾ Výjimku tvoří jen někteří prostějovští učitelé³¹⁾ a správci škol v moravské části Vysočiny.³²⁾ Ani těm se však většinou nepodařilo vytvořit kolem sebe rozsáhlejší literární okruhy, jak je známe z českých měst.³³⁾ Ani humanisté ze Slezska a Lužice, jimž bývala svěřována školní správa v moravských místech s německým nebo smíšeným obyvatelstvem,³⁴⁾ nebyli v této věci o mnoho úspěšnější. To vše dává tušit, že na Moravě tehdy nebyla příznivá situace pro pěstování humanistické literatury. Příčinami tohoto zjevu se budeme podrobněji zabývat později.

Rozsah latinského písemnictví na Moravě nebyl ve všech obdobích uvedeného časového úseku (1553—1620) stejný. Aby bylo možno věci lépe porozumět, zrekapitulujeme vývoj moravské humanistické literatury od doby jejího největšího rozkvětu. Toho dosáhla na přelomu 15. a 16. stol., v době působení Augustina Olomouckého (A. Moravus, A. Käsenbrot, 1467 až 1513). Od té doby nastává pozvolný úpadek. Olomoučtí humanisté jmenovaní ve dvou dílech, která mají základní význam pro prosopografii té doby,³⁵⁾ vynikají spíše vzděláním, zájmem o literaturu, sběratelským úsilím, bibliofilstvím a mecenášstvím než aktivním spisovatelstvím. U některých proto převažují zjištěná biografická data nad bibliografickými. A tak platí o mnohých z nich, co O. Králík³⁶⁾ říká o Georgiu Laetavallinovi (Freudenthaler) z Olomouce: „Kromě dlouhých studií zcela v duchu humanistickém . . . nedá se o tomto kanovníkovi s jménem krásně znějícím nic zajímavého říci. . . Snad v době, kdy Taurinus³⁷⁾ psal své dílo, zářil ještě nátěrem evropské kultury, ale pravděpodobně tento lesk později vyprchal.“ Jak již jsme řekli, je Dubravius, jehož latinská díla vycházejí ještě r. 1547 a 1552, posledním významným představitelem starší humanistické generace. Po jeho smrti nastává v pěstování latinské literatury přestávka. Ta literární produkce, o níž mluvíme v tomto článku, je tedy oddělena od ostatní nejen svou povahou, nýbrž i zřetelným časovým odstupem. Nelze říci, že by v padesátých a šedesátých letech vůbec nevycházely z moravských tiskáren humanistické spisy. Jsou však ve

srovnání s pozdější produkcí vzácné a nepocházejí vždy z pera Moravanů.³⁸⁾

V pozdějším vývoji lze sledovat několik literárních oblastí. Nejvýraznější z nich je okruh olomoucké university, k němuž se těsně připojují básnické družiny olomouckých biskupů — mecenášů Stanislava Pavlovského a Františka z Dietrichsteinu. Z nepatrných začátků v sedmdesátých a osmdesátých letech dospívá tvorba tohoto humanistického okruhu krátce před smrtí Pavlovského (+ 1598) k největšímu rozkvětu. Nestalo se jistě náhodou, že se nejvíce spisů zachovalo právě z r. 1597.³⁹⁾ Pavlovského vztah k literatuře dosvědčují nejen četná věnování,⁴⁰⁾ nýbrž i soudobé zprávy⁴¹⁾ a ovšem také jeho vlastní literární činnost. V prvních letech Dietrichsteinovy vlády se frekvence i charakter tohoto latinského písemnictví ještě v podstatě udržuje⁴²⁾ — nechybějí tu ani pokusy o dramatickou tvorbu —, v dalších letech se však dostavuje patrný úpadek. Lze tedy říci, že za Pavlovského se projevuje v této oblasti tendence vzestupná, kdežto za Dietrichsteina naopak sestupná.

Méně výrazný a jednotný byl literární proud, který se soustředil kolem významnějších latinských škol a ve městech, v nichž byly takové školy zřízeny. Pěstiteli tohoto písemnictví byli převážně školní rektori a jejich pomocníci, podporovateli městské rady i jednotliví zámožní měšťané, jimž bývaly básně věnovány, někdy též šlechtici. Podíl kněží, působících na Moravě, na pěstování latinské literatury byl poměrně malý.⁴³⁾ Městské písemnictví zapouští kořeny mnohem dříve než latinská tvorba universitní. Větší počet skladeb, pocházejících ze světského prostředí moravských měst a latinských škol, je možno doložit již pro osmdesátá léta.⁴⁴⁾ V době největšího rozkvětu universitního humanismu na sklonku 16. stol. je naopak již městská literární produkce v menšině. Ve zbývajících dvou desetiletích před bělohorskou katastrofou již nedosáhla bývalé úrovně.

Srovnáme-li vývoj latinského humanismu na Moravě s týmiž literárními snahami v Čechách, zjišťujeme, že v první polovině 16. stol. byla situace obdobná. V obou zemích ještě působili humanisté starší generace, kteří pamatovali dobu Bohu-

slava Hasištejnského, Jana Šlechty, Augustina Olomouckého a Stanislava Thurzo. Na Moravě to byli olomoučtí humanisté, jmenovaní v díle Taurinově a Sibutově,⁴⁵⁾ v Čechách Rodericus Dubravus, Simon Fagellus Villaticus,⁴⁶⁾ Valentin Meziříčský⁴⁷⁾ a jiní. Na Moravě byla tato tradice silnější, což se dá usuzovat jak z počtu osob, které bezprostředně přejímaly a eventuálně i dále rozvíjely literární dědictví vladislavského humanismu, tak z toho, že na samém konci tohoto období stojí dvě významná díla Dubraviova, která sice nejsou humanistická v té míře, jako dříve zmíněná díla Augustinova,⁴⁸⁾ ale přesto k tomuto staršímu literárnímu směru svým ražením ještě právem náležejí.⁴⁹⁾ Kdežto však na Moravě nastává vzápětí značný úpadek, ujímá se v Čechách právě ve čtyřicátých a padesátých letech nový literární směr, který se pak uplatňuje nepřetržitě až do Bílé hory. Již tehdy působí v Praze mnoho desítek latinských básníků a pěstování humanistického písemnictví se pozvolna rozšiřuje do ostatních českých měst, královských i poddanských.⁵⁰⁾ Morava se v tomto období značně opozdila a náskok Čech již nikdy nevyrovnala. Neměla humanisty, kteří by se podobali velikostí učitelského úsilí a prosazováním nových literárních směrů Matouši Collinovi, smělymi vydavatelskými záměry Tomáši Mitisovi, humanistickým zaměřením historických studií Prokopu Lupáčovi, proslulostí osobně zaměřené epigramatické tvorby Jiřímu Carolidovi a rozsáhlostí epických děl Václavu Clementovi nebo Janu Černovickému. Neměla ani autora, který by veškeré dosavadní literární snažení své vlasti na poli latinského humanismu dovršil v tom smyslu, jako v Čechách M. Campanus.

V českých městech byla humanistická tvorba na přelomu 16. a 17. stol. zjevem běžným, na Moravě, nehledíme-li k universitnímu okruhu, zjevem spíše výjimečným. Česká města se zaměřením kulturního života v té době značně navzájem podobala, mezi moravskými městy byly velké rozdíly a téměř každé mělo svou charakteristickou zvláštnost. V Olomouci se podíleli na správě školy i na literární činnosti vedle Moravanů cizinci, zejména Lužičané,⁵¹⁾ na prostějovskou školu byli naopak confirmováni za správce rodáci z Čech, kteří tam také šířili latinskou literaturu.⁵²⁾ O překvapivě malém podílu Brna

na humanistických snahách byla již zmínka.⁵³⁾ Humanismus katolického ražení se uplatňoval v louckém premonstrátském klášteře nedaleko Znojma. Přispělo k tomu porozumění představených⁵⁴⁾ pro literární tvorbu, založení významné latinské školy⁵⁵⁾ i existence vlastní tiskárny.⁵⁶⁾ Ani zde není ovšem možno mluvit o nějakém mohutném literárním proudu, spíše jen o ojedinělých pokusech. V menší míře se humanistická produkce dotýkala Litovle,⁵⁷⁾ Nového Jičína,⁵⁸⁾ Valašského Meziříčí⁵⁹⁾ a jiných měst.

Co bylo doposud řečeno obecně o moravských městech, neplatí o Jihlavě. Tam je možno sledovat nepřetržitý literární vývoj,⁶⁰⁾ málo závislý na kulturních poměrech na Moravě nebo v Čechách. Třebaže nechyběly pokusy navázat styky s pražskou universitou, která byla ochotna vysílat do Jihlavy své absolventy, znalé nejen domácího jazyka a latiny, nýbrž také němčiny,⁶¹⁾ přece se v druhé polovině 16. stol. nejvíce upevnily styky jihlavských měšťanů s německými universitami ve Wittenberku, kam byli studenti vysíláni na zvláštní stipendia,⁶²⁾ a ve Frankfurtu nad Odrou.⁶³⁾ V málokterých českých a moravských městech se tak vydatně uplatňoval vliv cizího prostředí, podporovaný ještě povoláváním učitelů a kněží ze zahraničí. Je nesporné, že jihlavská literární tvorba, na jejímž utváření se částečně podíleli absolventi německých vysokých škol, byla zejména v předbělohorském období do jisté míry podobná humanismu v českých městech, styky jihlavských vzdělanců s občany těchto měst byly však poněkud vzácnější, než vzájemné styky humanistických městských okruhů v Čechách.⁶⁴⁾

Obě literární oblasti na Moravě, městská i universitní, mají určité společné znaky. V obou se projevuje relativně malý podíl Moravanů na literární tvorbě. Básnictví mimo universitu pěstují vedle nich především rodáci z ostatních zemí Koruny české, na universitě se uplatňují také příslušníci jiných států: Francouzi, Němci, Italové, Maďaři, Poláci⁶⁵⁾ a jiní. Některé skladby jsou moravika jen místem vytištění.⁶⁶⁾ Souvisí to s mezinárodní povahou olomoucké university, která se liší nejen od pražské, nýbrž také od některých zahraničních tím, že na ní domácí obyvatelstvo před rokem 1620 zřídka tvořilo jádro studentstva.⁶⁷⁾ Ze zemí Koruny české jsou mezi spisovateli

universitního okruhu nejvíce zastoupeni Slezané.⁶⁸⁾ Někteří humanisté, rodilí z Moravy, jsou německé národnosti. Lze tak usuzovat podle jejich jmen, rodiště i z toho, že vydávají díla, skládající se z paralelních latinských a německých básní.⁶⁹⁾ To se dělo v Čechách vzhledem k neobyčejnému rozsahu humanistické literatury poměrně zřídka.⁷⁰⁾

V obou oblastech se jeví pozoruhodná jazyková i formální vybroušenost básnických skladeb, která někdy hraničí až s vyumělkovaností, jak o tom dále pojednáme. Nacházíme málo jazykově, stilisticky a metricky neobratných literárních projevů,⁷¹⁾ jaké známe z Čech ze čtyřicátých a padesátých let, kdy humanistická tradice, po léta oslabená, znovu ožívala.⁷²⁾ Příčinu vidím v tom, že na Moravu byly některé literární druhy importovány teprve v době rozkvětu latinské literatury v sousedních zemích již hotové. Cizinci, přicházející jako universitní profesori a správci latinských škol, měli často za sebou bohaté literární zkušenosti. Z domácích se jim neodvážil konkurovat nikdo, pokud si neosvojil nezbytné předpoklady pro tvůrčí práci v oboru latinského písemnictví. Na tuto přípravu se kladl velký důraz zvláště na olomoucké universitě.

Společným rysem obou literárních oblastí je i to, že se uplatňují především tištěná díla. To se ostatně zcela shoduje s poměry v Čechách, Lužici i ve Slezsku.⁷³⁾ Rukopisně se šířila humanistická literatura té doby jen výjimečně.⁷⁴⁾ Největší množství humanistických tisků moravského původu bylo vydáno v Olomouci (Günther, Handl, Milichtaler a jiní tiskaři).

Soudobé latinské tvorbě v Čechách se poněkud podobají ty moravské humanistické skladby, které vznikají mimo okruh olomoucké university. Ze jmen autorů i těch, jimž byly věnovány, můžeme soudit, že byly do značné míry evangelické.⁷⁵⁾ Náboženské ohledy se v nich však příliš neuplatňují. Jsou to většinou světské skladby příležitostného charakteru, zvláště epithalamia.⁷⁶⁾ Právě touto stereotypností se však podstatně liší od soudobého latinského písemnictví v Čechách, které se vyznačuje velkým bohatstvím literárních druhů.⁷⁷⁾ Humanistické popisy měst, zvané topografie, které jsou tak typické pro české poměry, se na Moravě téměř nevyskytují.⁷⁸⁾ S malým počtem pisovatelů souvisí, že se méně než v Čechách proje-

vovala vzájemnost a spolupráce v péči o rozvoj humanistického písemnictví. Kolektivní autorství se uplatňuje při vydávání gratulačních spisů mimo prostředí olomoucké university celkem vzácně. Často se vyskytuje jen dvojice autorů,⁷⁹⁾ snad v některých případech rektor školy se svým pomocníkem (kollegou). Ani psaní doporučujících příspěvků na Moravě příliš nezdomácnělo. Humanisté přicházející na Moravu odjinud nenalezli vždy propagátory stejných literárních snah, kteří by porozuměli jejich úsilí a usnadnili jejich dílu cestu k domácím čtenářům, nýbrž museli příznivé podmínky pro literární tvorbu teprve vytvářet. Nebylo ostatně, jak jsme již naznačili, ani autorů, kteří by vynikali nad obecný průměr a jejichž doporučení by v důsledku toho obecně platilo.⁸⁰⁾

K příslušníkům této literární oblasti patří moravští rodáci Prokop Claperinus, Ioannes Kergelius, Tobias Mucha, Georgius Nicolaus, Nicolaus Sidarinus, Ioannes Strazniczky, Gregorius Tarco, Češi Iacobus Sixtus a Andreas Rochocius, cizinci Georgius Faber Cycnaeus (ze Cvikova v Sasku), Michael Fusselius Svinnicensis Silesius, Elias Histurgicus Bilicenus, Venceslaus Krieger Cotbusiensis Lusatius, Elias Spaltholzius Stolpensis a mnozí jiní. Z těchto spisovatelů si získal poněkud významnější jméno Gregorius Tarco,⁸¹⁾ litovelský rodák německé národnosti, dále absolventi pražské akademie Sixtus a Rochocius⁸²⁾ a brněnský rodák Georgius Nicolaus, který však studoval a po určitou dobu i působil mimo Moravu. Stal se totiž nástupcem Matouše Collina v řízení jeho pražské školy a ve vydávání pedagogických spisů.⁸³⁾ Těžiště literárního působení lékařů Tomáše Jordána a Jana Sporischia nebylo v básnictví.

Málokterý ze jmenovaných autorů se mohl pochlubit větším počtem samostatných prací. Jejich význam zpravidla nepřesahoval obvod města nebo kraje. Žádný z nich nebyl povolán k tomu, aby tyto oblastní hranice svou všestranností překlenul a přispěl tak ke sjednocení humanistického literárního ruchu na Moravě. Chyběla zde ostatně, jak dále uvidíme, také instituce, která by úsilí o sjednocení podporovala.

Literární produkce olomoucké university se od latinské literatury v Čechách liší v mnoha směrech. Určité podobnosti lze zjistit pouze ve vztahu k písemnictví pražské klementinské

koleje, což je zcela přirozené, a částečně též ve vztahu k literárnímu okruhu pražské akademie. Společným znakem tvorby, soustřeďující se kolem tří jmenovaných vysokých škol, je to, že v ní zastávají významné místo gratulace promováním, ať již pocházejí od jednoho nebo od více autorů a ať jsou věnovány jednotlivcům nebo všem současně graduovaným absolventům.⁸⁴⁾ Jinak bývají příležitostné verše olomouckého okruhu určeny universitním hodnostářům, mecenášům, zahraničním příznivcům studentů, církevní hierarchii a šlechtě na Moravě i v cizině, olomouckým a jiným měšťanům. V tomto bodě se universitní okruh stýká s oblastí městské literární tvorby.⁸⁵⁾ Katolický charakter university se v obsahové stránce její veršované literatury příliš neprojevuje.⁸⁶⁾ Neznamená to ovšem, že by se olomoucká universita v té době vzdávala protireformační činnosti vůbec. Nepokládala však za vhodné podřizovat tomuto úsilí veršované výtvary svých studentů a učitelů. Básnická činnost byla vůbec považována za něco vedlejšího, nepodstatného, za jakýsi doplněk studií, za stylistické cvičení nebo parádní ukázkou, dokumentující navenek pedagogické přednosti katolických škol, připravených poskytnout v plné míře nejen zjemnělé humanistické vzdělání, nýbrž i aktivní tvůrčí schopnost v tomto směru. Byla to tedy namnoze snaha úspěšně konkurovat s ostatními školami, především protestantskými, která vedla universitní učitele a studenty k povrchnímu a čistě formálnímu pěstování humanismu, jehož myšlenkovou náplň, k níž patřila též náboženská snášenlivost a někdy až lhostejnost, již dávno zaměnili za bojovné protireformační názory. V tom je hlavní rozdíl mezi pozdním protestantským humanismem v Čechách a katolickou latinskou tvorbou na Moravě. Čeští autoři užívali klasických básnických prostředků, které v předbělohorské době dokonale zvládli, nejen k projevům oddanosti příznivcům a přátelům, nýbrž také k vyjadřování názorů na nejzávažnější otázky své doby. Jim nebyla klasická forma jediným cílem, nýbrž především nejsnazším vyjadřovacím prostředkem — skládání v národním jazyce činilo některým, jak víme, nepřekonatelné obtíže⁸⁷⁾ a vystavovalo je mimo to většímu nebezpečí stíhání.⁸⁸⁾ Naproti tomu je básnictví olomouckého universitního okruhu z velké části bezobsažné, samoučelné, zamě-

řené pouze k dokonalosti formy. Ty myšlenky, které byly pokládány za závažné, šířili představitelé university jinými prostředky. Tím vysvětlíme, proč v době vystupňované protireformace, zvláště v předvečer bělohorské katastrofy a ovšem i v období pobělohorském upadalo na některých katolických universitách latinské básnictví. Velká úcta, která mu byla navenek vzdávána, byla motivována z velké části konkurenčními důvody, byla to jen jakási daň době, která přinesla v protestantském prostředí zemí Koruny české a v některých sousedních státech kvantitativní vyvrcholení humanistické tvorby.

Stejně jako bezobsažnost, je i formální vyumělkovanost zjevem negativním. Jazyk básní olomouckého universitního okruhu je velmi strojený, rafinovaný, místy těžko srozumitelný. Autoři si libují v deminutivech, v přesmyčkách (anagrammata, anagrammatismi), ve vtipných, ale bezobsažných hříčkách, v básních, které pozpátku čteny dávají jiný smysl (carmina reciproca, versus cancrini), v hádankách, v různých bizarnostech slohu, a to ještě ve větší míře, než latinští básníci ostatních literárních okruhů. Rádi uvádějí do svých básní nejrůznější výčty z oblasti přírody i společenského života, aby se mohli pochlubit bohatou lexikální zásobou — ta by byla skutečně úctyhodná, kdyby byla vhodněji a vkusněji uplatněna —, často užívají mythologického aparátu i narážek na starověkou historii a filosofii, libují si v kusých citátech z antické literatury, jejichž útržkovitost znesnadňuje pochopení funkce citátu v dané souvislosti, a vůbec dávají svým básním všemi prostředky takovou formu, která je přístupná jen úzkému okruhu zasvěcených. K tomu do značné míry přispívá i záměrné užívání složitých a neobvyklých metrických útvarů.⁸⁹⁾ U těch humanistů, kteří aktivně zvládli jen ciceronskou latinu a klasická metra, měla samoučelná vzdělanost studentů olomoucké university vzbuzovat obdiv. Do jaké míry bylo toho cíle dosaženo, nevíme. Jisto však je, že tyto vyumělkované a rafinované verše, nevhodně zatížené nánosem antické učenosti, ztrácejí pro dnešního badatele přitažlivost — jsou nanejvýš dokladem o rozsahu znalostí, které si bylo možno na universitě osvojit —, kdežto některé soudobé skladby jiných literárních okruhů, sepsané běžným metrem a střízlivější formou, jsou dodnes

předmětem zájmu, protože vyjadřují stanovisko svých autorů k významným událostem a otázkám.

Jazykové a slohové vyumělkovanosti odpovídá i úprava tisku. Požadavky kladené na olomoucké tiskaře byly opravdu náročné. Využívá se různých druhů i velikostí typů, rozmanitých ozdob, dbá se o to, aby jednotlivé části děl — jsou nezřídka číslovány — začínaly na nové stránce, aby stránky měly jednotnou typografickou úpravu. Tisk je velmi pečlivě korigován. To kontrastuje výrazně s pražskými latinskými tisky, které se často hemží chybami a nesou i jiné známky spěšné práce. Na druhé straně se v Olomouci nevěnuje taková pozornost údajům o autorství, datu a místu vzniku i vydání skladeb. Spisovatel leckdy není uveden,⁹⁰⁾ jindy je označen málo průhledným pseudonymem, autoři sborníků jsou často jmenováni souhrnně bez rozlišení, od kterého který příspěvek pochází.⁹¹⁾ Smysl pro duševní vlastnictví, který je tak charakteristický pro humanistické autory, se zřejmě v katolickém prostředí olomoucké university v době silící protireformace značně oslabuje. Podrobnosti o vzniku jednotlivých skladeb byly ostatně na universitě dobře známy a pro širší publikum, jak jsme již uvedli, nebyla literatura toho druhu přístupná. Proto se také zanedbává datování veršů, impressum je leckdy neúplné a někdy chybí dokonce titulní list.⁹²⁾ Jinak bývají tituly po barokním způsobu mnohomluvné, ale celkem bezobsažné, čímž dobře vystihují povahu děl, která uvádějí.⁹³⁾

Universitní básnický okruh spojuje svou literární tvorbou s družinami olomouckých biskupů nejvýrazněji vyškovský rodák Ioannes Cautus,⁹⁴⁾ který patří k významnějším zjevům soudobého moravského humanismu jakožto autor tří samostatných tištěných děl, z nichž jedno — *Novem heroides nymphae Marcomanniae* — se dotýká Moravy v širším měřítku než ostatní spisy vzešlé z internacionálního olomouckého okruhu, který se nikdy s moravským prostředím náležitě nesžil. Jinak je ovšem i toto Cautovo dílo zpracováno zcela v duchu olomoucké básnické školy a může sloužit jako typická ukáзка odlišnosti moravské literatury tohoto období od latinské produkce v jiných zemích. Není to totiž — jak by se snad někdo domníval podle nadpisů oddílů (jména moravských řek) — pokus

o zpracování zeměpisné látky, jaká známe ze soudobé literatury v Čechách, nýbrž sbírka nepříliš vtipných hříček, vložených do úst personifikovaným moravským řečám a zasazených do rámce gratulační skladby.⁹⁵⁾ Zajímavější, i když ne původní, je svým obsahem spis Christophora Neningia z Liebenwerdy v Sasku nadepsaný *De generibus poetarum* a věnovaný Stanislavu Pavlovskému.⁹⁶⁾ Jinak známe z několika olomouckých konvolutů⁹⁷⁾ a z většího počtu tisků uložených jinde přes 80 autorů této oblasti, z nichž však většina přispěla k rozvoji literárního ruchu na Moravě jen nepatrně. Mnozí odcházeli totiž po studiích opět do ciziny a ti, kdo zůstali, odvraceli se nezřídka od bezobsažné a samoučelné literární tvorby, která ztrácela styk se životem i schopnost tlumočit významné myšlenky a názory. Na druhé straně je nutno mít při posuzování rozsahu produkce této literární školy na vědomí, že větší počet spisů byl vydán anonymně a že tedy skutečný počet autorů značně převyšuje udané číslo.

Příčiny rozdílů mezi humanismem na Moravě a v ostatních zemích Koruny české budeme sotva moci v tomto stručném článku v úplnosti vystihnout. Možná, že se nám nepodaří uvést ani příčiny hlavní. Přesto však pokládáme za vhodné zdůraznit aspoň ty, které z materiálového základu této práce přímo vyplývají.

V minulém článku jsme pojednali o velkém vlivu university na šíření humanismu. Morava neměla po větší část 16. stol. svou vlastní universitu. Její obyvatelé odcházeli proto na různé vysoké školy do zahraničí. Na pražské universitě jich studovalo poměrně málo,⁹⁸⁾ a pokud tam studovali, často zakotvili jako učitelé v českých městech a stali se předními členy jejich literárních okruhů. Význam německých vysokých škol pro vzdělání moravských studentů v 16. stol. velmi kolísal.⁹⁹⁾ Žádná z universit si proto nemohla zajistit trvalý vliv na rozvoj moravských latinských škol. Pražští rektori confirmovali učitele do moravských měst mimo Prostějov¹⁰⁰⁾ a místa na Vysočině¹⁰¹⁾ jen výjimečně.¹⁰²⁾ Katolická universita, která byla zřízena v Olomouci, si nemohla osobovat to právo vůči latinským školám v moravských městech, jehož užívala vůči českým školám pražská akademie. Ta byla totiž skutečným střediskem

českého kulturního života,¹⁰³⁾ kdežto olomoucká universita byla nekatolickou většinou obyvatelstva na Moravě považována za jakési cizí těleso v zemi, a to tím spíše, že na ní zahraniční studenti převažovali nad domácími. Její představitelé nepožívali tedy u většiny městských rad a vrchností té důvěry, aby jim bylo možno svěřit péči o nižší školství. Protože nebyla žádná instituce, která by jednotně řídila městské latinské školy, nebyly městské rady při výběru učitelů vázány na určité university a řídily se proto podle okamžité situace a nabídky. Tak se stávalo, že úřad školních správců zastávali často cizinci, kteří se jen pomalu sžívali s moravským prostředím, kteří se navzájem neznali a které často od sebe dělily i nepřekonatelné názorové rozdíly. Tyto podmínky nebyly ovšem vhodné pro navázání vzájemných kulturních styků mezi učitelstvem a žactvem latinských škol v různých oblastech země a tím pro šíření latinské literatury, která byla jinde právě na takových školách horlivě pěstována. Nejednotnost školství ještě zvyšovala existence bratrských škol, které sice měly po pedagogické stránce znamenitou úroveň, ale jejichž učitelé nebyli vždy ochotni spolupracovat se správci ostatních škol, zvláště ne na poli latinského humanistického písemnictví, jemuž — až na určité výjimky¹⁰⁴⁾ — nebyli příliš nakloněni,¹⁰⁵⁾ třebaže působením některých vynikajících členů Jednoty již překonali zdrženlivost vůči většině odvětví soudobého kulturního snažení. Nemalou překážkou bylo i to, že se styky měst s universitami omezovaly zpravidla na vyjednávání o vyslání učitelů, lékařů, písařů a kněží.¹⁰⁶⁾ Takové styky, jaké měla česká města a jejich latinské školy s pražskou universitou, měla na Moravě jen Jihlava s vysokými školami ve Wittenberku a ve Frankfurtu nad Odrou.

Nebyla to ovšem pouze situace ve školství, která nepřála rozvoji humanistické vzdělanosti. V důsledku značného uvolnění náboženských poměrů se Morava stala dějištěm rozhořčených sporů nejrůznějších církví a sekt, které na svém území hostila. Tyto náboženské polemiky, šířící se zčásti národními jazyky, přirozeně odváděly pozornost od světského latinského písemnictví. Nejen na venkově, kde se uplatňovaly i tak radikální názory, jako bylo ariánství,¹⁰⁷⁾ nýbrž i ve městech

došlo k prudkým náboženským bojům. Těch nebylo ušetřeno ani přední kulturní středisko Moravy, Olomouc, kde docházelo zvláště ve třetí čtvrtině 16. stol. ke střetnutí mezi luteránsky smýšlející městkou radou a biskupským dvorem.¹⁰⁸⁾ Kulturnímu rozmachu nepřály ani rychlé zvraty ve smýšlení občanů.¹⁰⁹⁾ Ty měly zpravidla za následek přerování dosavadních svazků se zahraničními universitami a pozvolné vytváření nové kulturní orientace. Tak vidíme, že v první polovině 16. stol. studovali Moravané vedle italských universit hlavně ve Vídni a v Krakově, kdežto naopak koncem tohoto století ve Wittenberku, Lipsku a Frankfurtu nad Odrou.¹¹⁰⁾ Rozkvětu latinské literatury bránila konečně také malá vzdělanost některých evangelických kněží. Moravští rodáci mohli dosáhnout v druhé polovině 16. stol. wittenberské ordinace poměrně snadno. Hlavní její podmínkou byly často věroučné názory, kdežto k obecnému vzdělání se příliš nepřihlíželo, takže byla udělována nezřídka i osobám neznalým latiny.¹¹¹⁾

Národnostní rozdíly nebyly v 16. stol. vážnou překážkou vzájemných styků v oblasti latinské literatury. Sledujeme-li však přesto zdrženlivější postoj Němců, usedlých v Čechách, k literárnímu snažení českých měst,¹¹²⁾ lze odtud vyvozovat, že i na Moravě mohly národnostní poměry poněkud znesnadnit vznik jednotného literárního proudu v městech národnostně smíšených nebo tam, kde byly německé enklávy uvnitř českého území. Není ovšem sporu o tom, že vliv národnostních rozdílů byl v té věci relativně nejslabší.

Zmínili jsme se již o tom, že nejhlubší pokles latinské literární produkce na Moravě spadá do padesátých a šedesátých let 16. stol. Ani tento zjev není zcela bez vztahu k poměrům ve školství. Velmi významné je pro nás po té stránce zjištění Hübelovo (160): „Nach dem, was eben ausgeführt wurde, fehlten um 1530 Studenten aus Mähren sowohl in Wien als auch in Krakau fast vollständig. Es läge nun die Vermutung nahe, daß sich die Mährer anderswohin wendeten. Aber das ist kaum der Fall gewesen, vielmehr scheint man sich durch fast zwei Jahrzehnte in Mähren nur ausnahmsweise eine höhere Bildung an einer Universität erworben zu haben, zum mindesten nicht an einer deutschen.“ Přechodný pokles zájmu o vyšší

vzdělání, trávící přibližně dvacet let, byl zřejmě také jednou z příčin úpadku humanistické tvorby, který se projevil hned v následujícím dvacítiletí.

Nedostatek domácí latinské literatury nebyl nahrazován dovozem humanistické produkce z Čech. Kulturní svazky obou českých zemí — nehledíme-li k moravské části Vysočiny, k prostějovskému a snad i uherskobrodskému okruhu — nebyly v tomto ohledu příliš vydatné. Mnohá latinská bohemika se dostala do moravských knihoven až v následujících stoletích, kdy již pozbyla aktuálnosti a přitažlivosti pro čtenáře.¹¹³⁾ Zájem moravských bibliofilů se v druhé polovině 16. stol. a na začátku století následujícího soustřeďoval v oblasti humanismu na latinskou produkci ze Slezska, obojí Lužice a z německých zemí, především ze Saska. Knihy tohoto původu dodnes v moravských fondech převažují.¹¹⁴⁾

Než tuto práci uzavřeme, zopakujeme její hlavní z á v ě r y:

Humanistická literární produkce na Moravě je od padesátých let 16. stol. do Bílé hory slabší než v ostatních zemích Koruny české. Na Moravě nepůsobí *humanistické městské okruhy*, jak je známe z českých měst, totiž volná a proměnlivá sdružení učitelů latinských škol a akademicky vzdělaných měšťanů, vznikající spontánně k podpoře i aktivnímu pěstování latinské literatury, především veršované. Významnou literární skupinou je pouze olomoucký universitní okruh, jehož latinská tvorba, vrcholící kvantitativně koncem 16. stol., má již četné barokní rysy. Mimo něj se uplatňuje kolektivní autorství a obliba příležitostných sborníků, typických pro literární život v Čechách, v obou Lužicích a ve Slezsku, poměrně zřídka. Jednou z hlavních příčin poklesu moravského humanismu je nejednotnost školství a absence řídicí kulturní instituce.

Tyto závěry nemají vést k podceňování a snižování kulturního přínosu Moravy. Týkají se pouze určité literární oblasti a omezeného časového úseku. Není možno nevidět, že instituce, které působily na rozvoj latinské humanistické tvorby negativně, vytvářely v jiných oblastech příznivé předpoklady literárního rozkvětu, který zase naopak neměl obdobu v Čechách.

Je samozřejmé, že zde nemohly být zveřejněny všechny výsledky dosavadního výzkumu. Nebude-li však možno v bu-

doucnosti podat zamýšlené širší zpracování látky, lze doufat, že i tato studie, svou povahou vlastně jen přípravná, přispěje aspoň v omezené míře, úměrné jejímu rozsahu, k poznání pozdního moravského humanismu, doposud ve vědecké literatuře značně zanedbávaného.

Při studiu v moravských městech jsem se všude setkal s neobyčejnou ochotou. Užívám této příležitosti, abych poděkoval všem, kdo mi práci s tak rozsáhlým materiálem svým přispěním usnadnili.

J. MARTINEK

P O Z N Á M K Y

Zkratky publikací: ČMM = Časopis Matice moravské. Následuje rok a stránka. Hübel = I. Hübel, Beziehungen Mährens zu den deutschen Universitäten im 16. Jahrhundert. Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens 29 (1927). Následuje stránka. — K = Knihopis českých a slovenských tisků, Praha 1939 nn. Následuje číslo. LF = Listy filologické. Následuje rok a stránka. — R = Rukověť k humanistickému písemnictví. Sestavil A. Truhlář, doplnil a vydal K. Hrdina, I, Praha 1918. Následuje stránka bez označení, další údaje s označením: č. = číslo, r. = rok. — ZJKF = Zprávy Jednoty klasických filologů. Následuje rok a stránka.

1. LF 1961, 152. ZJKF 1962, 153. V tomto druhém článku (ZJKF) je na str. 139, řádek 6 nutno opravit slovo *fastigium* na *gradum*.

2. Zvláště R 70, č. 2. Srov. K. Svoboda, LF 1942, 20. Týž, Il dialogo in difesa della poesia di Agostino da Olomouc, Lettere Italiane (Univ. di Padova) 1956, str. 34. Též R 73, č. 8.

3. Humanistický vliv se projevuje v prozaických spisech Tomáše Jordána, Jana Sporischia, Jiřího Dingenauera a jiných. Pokud jde o první dva autory, srov. ČMM 1936, 85 nn, 315 nn a 352 nn (příloha 10).

4. ZJKF 1962, 153.

5. Srov. jen v prvních dvou svazcích K: 66, 89, 91, 97, 99, 101, ... 997, 998, 1062, 1104, 1222, 1223, 1226, 1318—1320a, 1336, 1360—1362, 1470 atd.

6. K 7060 nn, 13 944.

7. ČMM 1919—20, 533. Tento argument by ovšem sám o sobě nepostačoval, protože heuristika pro toto dílo byla málo zaměřena na moravské knihovny. Srov. LF 1961, 151.

8. Zvláště svazek 4, ke konci každého ročního oddílu 1600—17.

9. 4, 400, 567, 642, 1728, 3261 a jinde.

10. Brno st. arch. G 12.

11. Ve svazcích I 83—87 a I 98 (moravští spisovatelé), I 99—122 (čeští spisovatelé), dále ve sv. I 3, 4, 8, (22), 37, 46—49, 90, 92—95 i v některých sv. odd. II.

12. Brno st. arch. G 11, č. 805. Srov. ZJKF 1962, 52.
13. I 12: Nicolaus Mallecius Vraneus.
14. I 1, 19, 21 nn, 26 nn, II, 1 nn atd.
15. I 49, II 17.
16. II, 13 nn, 24 nn, 33, 35, 41 nn.
17. I, 7 n.
18. F. Šujan, Dějepis Brna, Brno 1928, str. 3—33, 223—260. Srov. však též Cerroni I, 48, f. 35a, 37a, 53a; 90, str. 51 = f 29a; Dlabač I 88; Č. Zibrť, Bibliografie 4, 1728; R 164; K. Hrdina, Věstník ČAVU 1913, str. 376 (Gochsemius), J. Dřimal, Brno od pravěku k dnešku I, Hist. výklad ke katalogu výst. Brno 1959, str. 35n. a jinde. — Tak se jevílo Brno již soudobým pozustavatelům. Srov. stížnosti Tomáše Jordána na brněnský kulturní život v 16. stol. a nedostatek literárních přátel: B. Bretholz, Brünn, Geschichte und Kultur, Brünn 1938, str. 151 („Steriles absque socio Musae“). O tom, že Brno zůstávalo za ostatními moravskými městy i v jiných kulturních směrech Bretholz tamtéž str. 152. Jen brněnské kronikářství bylo na úrovni ostatních českých a moravských měst: J. Dřimal, Kroniky a pamětní knihy městských písařů brněnských v době předbělohorské, Brno v minulosti a dnes, Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna 1961, str. 107. V kronikách se však málo uplatňovaly humanistické tendence, i když byly psány latinsky: Týž, Sborník 1960, str. 108.
19. Ze starších publikací je nejpřehlednější práce d'Elvertova, Geschichte und Beschreibung der Stadt Iglau, Brünn 1850 (o humanismu zvláště na str. 230—5). Nejnověji F. Marek, Jihlava ve verších staletí, Havl. Brod 1960, str. 38nn. Týž Humanistická škola v Jihlavě, Sborník pedagogického institutu v Jihlavě 1 (1962), sp. vědy, str. 275nn.
20. Zvláště F. Dvorský, Třebický okres, Vlastiv. moravská II 66, Brno 1906.
21. G. Trautenberger, Die Chronik der Hauptstadt Brünn, Bretholz jako v pozn. 18., J. Kux, Geschichte der Stadt Littau, Brünn 1900, A. Vrbka, Gedenkbuch der Stadt Znaim, Nikolsburg 1927.
22. Z posledních M. Zemek — A. Bartušek, Dějiny Žďáru n. S., H. Brod 1956.
23. Zvl. K. Tihelka, Vlastivědný věstník moravský 4 (1949), str. 81nn, J. Rampula, Vlastivědný sborník Vysočiny 3 (1959), sp. vědy, str. 21nn. V této souvislosti chci upozornit na chystané práce Dr. J. Holinkové o moravském školství, z nichž jedna vyjde v Aktech Palackého university v Olomouci, Historie 3 (1963) a druhá samostatně asi r. 1964.
24. Jejich přehled je uveden v LF 1959, 318.
25. Knih. Nár. m. Za jejich zpřístupnění vděčím dr. Kneidlovi.
26. Protějškem k brněnské sbírce Cerroniho je Zukalova pozůstalost, uložená ve st. arch. v Opavě, která obsahuje četné záznamy, týkající se nejen Slezska, nýbrž i Moravy.
27. LF 1957, 68nn, 83nn; LF 1960, 145nn. Srov. dále brněnské konvoluty starých tisků A I Qd 17; ZD 16 X2 4.

28. Věstník ČSAV 70 (1961), str. 682nn. Mimo výsledky vlastního výzkumu v zahraničí jsem se opíral o nedávno vydané katalogy bohemik v Jeně a v Gotě. Srov. též ZJKF 1962, 165.

29. Patří k nim Adam Huber z Rýznpachu, Nicolaus Lisska Olomucensis, Andreas Marchio Zdiarenus, Ioannes Mattheides Zieletavinus, Václav Morkovský ze Zástřízel, Simeon Partlicius Trischiniensis (z Třešti), Ioannes Plachecius Mezericenus, Paulus Sabatenus Mierzinus, Venceslaus Vlaverinus Nosislavinus a mnozí jiní.

30. Z Moravanů lze uvést Pavla Prima z Prostějova, který nabyl mimo Moravu skvělého vzdělání a navázal rozsáhlé styky s humanisty, ale po návratu se málo podílel na aktivním literárním snažení (J. Kühndl, Dům u Zlaté studny, Prostějov 1934, str. 20nn), z Čechů, působících na Moravě, Pavla Aquilinata, jehož pozdější činnost i spisy ztrácejí humanistický charakter: R 48, 56, č. 9, 10, K 240.

31. J. Kühndl, tamtéž. — F. Dvorský, Paměti o školách českých, Praha 1886, str. 583n. — F. Koželuha, Paměti o školách prostějovských, Devátá výr. zpr. zem. vyšší reál. šk. v Prostějově 1888/9, Prostějov 1889, str. 3nn. Cerroni I, 37, f. 7a—14a.

32. Dlabač, *passim*. Cerroni I 37. F. Dvorský, Třebický okres, str. 154. K 7060, 7062.

33. ZJKF 1962, 143nn. V této souvislosti lze uvést Šimona Ennia Klavovského, mezi jehož moravskými přáteli, uvedenými v jeho autobiografii, je jen málo literárně činných osob. Srov. Sbor. Kraj. vlastiv. m. v Olomouci 4 (1956—58), str. 255, 269.

34. To platí o Olomouci (V. Prasek, XXXII. program č. gymn. v Olomouci 1900/01, str. 37), Litovli (Týž str. 38, pozn.), Znojmu (Hübel 176). K Praskovi lze dodat, že o Fusselioví víme bezpečně, že byl rektorem školy v Litovli, a to z tisku olomoucké věd. kn. 35 934.

35. Stephanus Taurinus, Stauromachia; Georgius Sibus, Panegyricus. Viz O. Králík, ČMM 1948, 283, pozn. 1, 2; M. Kouřil, LF 1961, 192 nn.

36. O. Králík, tamtéž, str. 295.

37. Viz pozn. 35.

38. Srov. ČMM 1955, 301nn, R 164, Cerroni I, f. 46, 122a, 126a, 130a, 134a, 146a, 152a; 49, f. 199a; 86, str. 549; 90, str. 64 = f. 35b, Bulemachius, Odae, Prostějov 1553, Praha Strahov AA XV 442, R neuvádí.

39. LF 1961, 152. Zprávy o čilém literárním ruchu v tomto a následujícím roce podává také Cerroni I 65, f. 29ab. K počátkům této literatury za Prusinovského Cerroni I 85, str. 179, 90, s. 64 = f. 35b s. v. Hadius. K r. 1580 viz R 240.

40. Olomouc, věd. kn. 35 384, 35 929, 35 932, 35 952; okr. arch. D 39/978, sv. 1, přív. 9, 10, 15. Sv. 2, přív. 14 a na mnoha jiných místech. Srov. R 309nn.

41. Tlumočí je Cerroni I 65, f. 28b.

42. Od Dietrichsteina se v humanistických kruzích očekávalo, že bude dovršitelem započatého rozvoje. Srov. Olomouc, věd. kn. 35 946 (k r. 1601), f. D 2b.

43. Výjimkou je Elias Spaltholz Stolpensis, přední představitel latinského humanismu nekatolického zaměření na Moravě v předbělohorské době. Srov. Cerroni I, 86, str. 707.

44. Olomouc, věd. kn. 35 928, 35 933—35 935, 35 941, 35 953, Gotha Landesbibl. Phil. 4° 216/7an. Do té doby spadá také rozsáhlá literární činnost Jakuba Sixta Čáslavského v Prostějově. Koželuha (jako v pozn. 31), str. 14n., Kühndl (jako v pozn. 30), str. 20nn.

45. Viz pozn. 35.

46. A. Podlaha, Šimon Fagellus Villaticus, Praha 1930.

47. Působil v Žatci, původem byl ovšem Moravan. J. Truhlář, Humanismus a humanisté, Praha 1894, str. 109, Ottův slovník naučný 17, 242.

48. Viz pozn. 2.

49. Srov. O. Králík, ČMM 1948, 293.

50. ZJKF 1962, 139n.

51. Prasek jako v pozn. 34.

52. Viz literaturu, uvedenou v pozn. 30 a 31.

53. Lze to částečně vysvětlit dlouhou přestávkou v knihtiskařské činnosti (J. Volf, Dějiny čes. knihtisku, Praha 1926, str. 128).

54. Rozvoji humanistického úsilí přál zvláště Šebestián Freytag z Čepiroh.

55. Působil tam přední český humanista Jiří Bartholdus Pontanus z Braitenberka. R 145.

56. 1594—1608. Volf (jako v pozn. 53), str. 138, A. Vrbka, Gedenkbuch der Stadt Znaim, Nikolsburg 1927, str. 201, Ceroni I 48, f. 86nn. Některé humanistické tisky však vyšly z jiných tiskáren. Srov. Brno, věd. kn. A IV S. f. 27, přív. 7.

57. Olomouc věd. kn. 35 934.

58. Tamtéž, 35 936.

59. Tamtéž 35 922.

60. Do tisku, vydaného k úmrtí jihlavského měšťana M. Martina Noviliana r. 1559, tedy právě v období malé frekvence humanistické literatury v ostatních moravských městech, přispěli jihlavští rodáci a měšťané Dionysius Puclerus, Iacobus Holzerus, Matthias Eberhart, Paulus Iudex, Iacobus Sorgenfrey. O Novilianově humanistickém působení nejnověji F. Marek, Jihlava ve verších staletí, Havl. Brod 1960, str. 36nn. s překladem jeho skladby z r. 1520. V období, jímž se v této práci zabýváme, působili v Jihlavě mimo uvedené humanisty ještě Michael Abelus, Marcus Crummus, Ioachimus Goltzius, Ioannes Hedericus, Ioannes Hynkonius, Ioannes Rucardus, Michael Nanticovius, Caspar Stolshagius, Bernhardus Sturmus, Ioannes Trenczkerus, Ioannes Ursinus a mnozí jiní. Viz též Dlabač, Centuria I 12—18, 36, 42.

61. Jihlava okr. arch., měst. správa do 1848 — stará reg. II A 10, 14. 3; 19. 4. 1562. V Jihlavě studovali také čeští studenti, mezi nimi i Jan Campanus (R 180). Srov. též R 307 a jinde.

62. Jihlava okr. arch. (jako v pozn. 61) 24. 8. 1582, 3. 1. 1583, 23. 1. 1594, 2. 8. 1606. Hübel 165.

63. Hübel 160, 165n., 181nn. Podle něho (?) Petrides, Igel-Land, Beil. des Mähr. Grenzboten, Bd. 1, Folge 37, Jänner 1929.

64. ZJKF 1962, 144.

65. Je to patrné již ze jmen autorů jako: Ioannes Bonne Compaigne, Abel Kermendi, Emericus Nagy, Petrus Skydziensky. Srov. též R 247n. Olomouc okr. arch. D 39/978 sv. 2, přív. 4.
66. Olomouc okr. arch. D 39/978 sv. 2, přív. 4.
67. F. Cinek, *Matricula academiae Olomucensis*, Ročenka Cyrilometodějské fakulty 1918—28, Olomouc 1929, str. 42—129. Cerroni I 61, 65. V. Nešpor, *Dějiny univ. olomoucké*, Olomouc 1947, str. 29nn.
68. Cinek tamtéž.
69. Olomouc věd. kn. 35 383, 35 954, Praha UK XIV G 37. Německá jsou většinou jména adresátů skladeb: Altmann, Titscheiner, Hirsch, Prober, Waldt, Scheitenhauer, Kelner, Edelmann, Klotzmann.
70. Brno věd. kn. A III Q. d. 17, přív. 6.
71. Za takový by bylo možno označit spis uložený v olom. okr. arch. pod sign. D 39/978, sv. 1, přív. 8.
72. ZJKF 1962, 150.
73. Tamtéž 148.
74. Praha UK XIV G 37.
75. Olomouc věd. kn. 35 383. O autoru Hübel 179. Téhož zaměření byli asi litovelští autoři. Srov. J. Kux, *Geschichte der Stadt Littau, Brünn* 1900, str. 94. Srov. dále tisk olom. věd. knih. 35 953. O adresátu skladby V. Nešpor, *Dějiny Olomouce, Vlastivěda moravská* II 58, Brno 1936, str. 124.
76. Olomouc věd. kn. 35 383, 35 922, 35 928, 35 935, 35 936, 35 941, 35 953, 35 954. Jiné náměty: 35 934. Gotha Landesbibl. Phil. 4° 216/7an.
77. ZJKF 1962, 150.
78. Sotva sem lze řadit přídavek ke spisu olom. věd. kn. 35 934, dále spis, uvedený v Zibrtově Bibliografii 4, 567. Popis Olomouce napsal český rodák Šimon Ennius Klatovský již r. 1550. ČMM 1955, 301nn.
79. Olomouc věd. kn. 35 932, 35 934, 35 935, 35 936, 35 941, 35 953, Gotha jako v pozn. 76.
80. Menší vzájemnost a spolupráci dokumentuje také vzácnější výskyt rukopisných věnování na titulních listech tisků. Pro české poměry v té věci srov. LF 1960, 132nn, 272n. Výjimkou jsou tisky olom. věd. kn. 35 934, 35 382.
81. Olomouc věd. kn. 35 922, 35 941, 35 935, 35 954, Gotha jako v pozn. 76, Cerroni I 46, f. 234a, 47 f. 28a, 87, str. 13nn.
82. O nich viz literaturu, uvedenou v pozn. 30, 31.
83. R 164.
84. Srov. zvláště R 240—272.
85. Olomouc okr. arch. D 39/978 sv. 1, přív. 5. Zvláště výrazné je toto spojení v tisku zem. knih. v Gotě Phil. 4° 216/7an, kde jsou spolu-autory představitelé obou literárních oblastí.
86. Výraznější jsou po té stránce, jak se zdá, pražské klementinské tisky. Srov. R 251.
87. LF 1960, 328.
88. ZJKF 1962, 151.
89. Viz R 309—311.
90. Olomouc okr. arch. D 39/978, přív. 15—20, sv. 2, přív. 2, 3, 9, 13.
91. Olomouc věd. kn. 56 086. Srov. R 248, r. 1598.
92. Olomouc okr. arch. D 39/978, sv. 1, přív. 8.
93. Strojený a vyumělkovaný ráz skladeb ohlašují již nadpisy toho druhu jako: *Emblemata VII artes liberales agalmatice declarantia*, Applau-

sus hieroglyphici, Agalmata lyrica mysticarum gemmarum, Anagramma eponymicum, Artificiosae Musarum gratulationes, Artificia talassica.

94. R 309nn, Cerroni I, f. 251a.

95. Tamtéž. Podobného rázu jsou i ostatní Cautovy spisy.

96. Olomouc věd. kn. 35 384.

97. Olomouc okr. arch. D 39/978, sv. 1, 2; věd. kn. 35 923, 35 940, 35 941 atd.

98. Hübel 157 Toto zjištění ovšem neplatí pro oblast Vysočiny až po Moravské Budějovice a Jemnici. Srov. níže pozn. 101 o obsazování tamních učitelských míst.

99. Hübel 159nn.

100. Viz pozn. 30 a 31.

101. Z. Winter, Život a učení na partikulárních školách, Praha 1901, str. 168nn. F. Dvorský, Paměti o školách, Praha 1886, str. 582nn.

102. Z. Winter (jako v pozn. 101), str. 169, pozn. 6.

103. ZJKF 1962, 142, 144.

104. K nim patří Esrom Rüdiger. Srov. K 12 864, 12 866nn, 12 871n. Cerroni I 90 str. 44n. = f. 25b, 26a, str. 52n. = f. 29b. Srov. též J. Fiedler, Tottenbuch der Geistlichkeit der Böhmischen Brüder, Fontes rerum Austriacarum I 5, Wien 1863, str. 236, 244, 247, 252, 270, 284.

105. Nejzřetelněji to vyplývá ze srovnání Koželuhových údajů o činnosti správců dvou různých prostějovských škol, bratrské a „utrakvistické“ Viz pozn. 31.

106. Hübel [195] doznává, že je možno uvést jen málo dokladů o stycích Moravanů se zahraničními universitami, na nichž dosáhli svého vzdělání.

107. Srov. LF 1959, 122nn, ČsČH 1962, 603.

108. V. Nešpor (jako v pozn. 75), str. 107nn. V Brně byla situace v tomto směru ještě méně příznivá. Srov. V. Burian, Vývoj náboženských poměrů v Brně 1570—1618, Brno 1948. Na rozvoj humanistických snah mělo negativní vliv nepochybně také potlačování nekatolického, zvláště luteránského školství v obou městech.

109. Srov. V. Peřinka, Znojemský okres, Vlastivěda moravská II 76, Brno 1904, str. 342 o změně náboženských poměrů ve Znojmě v období 1560—79.

110. Hübel 159 nn.

111. Týž 170. Poněkud přehnané je ovšem Hübelovo tvrzení: „Man kann sagen, dass bei einem protestantischen Geistlichen Mährens im 16. Jahrhundert akademische Bildung eine Ausnahme darstellte“ (168).

112. ZJKF 1962, 141, 151n.

113. Zvláště dobře patří je to u konvolutů, popsaných v LF 1957, 83.

114. V katalogu základního fondu olomoucké vědecké knihovny, kde jsou na rozdíl od pražské univ. kn. spolehlivě registrovány i přívazky rozsáhlých konvolutů, je zastoupen značný počet prací Ioachima Cameraria, Georgia Fabricia Kamenického, Helia Eobana Hessa, kdežto spisy Jana Campana, Jiřího Carolida, Václava Clementa, Matouše Collina, Martina Kuthena a jiných českých humanistů se tam vyskytují vzácněji. Ještě zřetelněji je tento nepoměr patrný v arcibiskupské knihovně v Kroměříži. Z českých latinsky píšících spisovatelů té doby je v moravských fondech nejvíce zastoupen Georgius Bartholdus Pontanus.

Jedno σπανίως λεγόμενον

Bude-li se jednou prozkoumávat sloh J. A. Komenského v jeho latinských spisech, bude m.j. nutno určit a rozebrat jednotlivé vrstvy jeho slohových prostředků (tedy ne pouze lexika, ale i syntaxe aj.). Pokud bychom tyto vrstvy určovali podle jednotlivých vývojových etap latiny, dalo by se říci asi tolik: Komenského latina, vcelku humanistická, obsahuje vedle snad dominantní složky klasické (ciceronské, plautovské atd.) velmi silnou vrstvu latiny pozdněantické, rozumí se včetně latiny biblické a počátků latiny církevní (Tertullián, Hieronymus, Augustin), dále rovněž vydatnou složku scholastickou (z níž zejména názvosloví žije např. u neotomistů podnes) a konečně méně významné, ale zato nápadné zbytky středověké latiny světské (jako *fortalitium* „pevnost“, Pansophiae Seminarium 81) a hojnější už prvky latiny novověké (jako např. typografickou terminologii).

S výrazy vzácnějšími, někdy i klasickému filologovi neznámými, se setkáváme nejvíce ve vrstvě středověké. Do ní patří i sloveso *collimare*, jemuž jsem věnovala v minulém čísle Zpráv JKF zvláštní článek. Patří sem i adjektivum *streperus*, které si také zaslouží samostatné úvahy.

Slovníky antické latiny adj. *streperus* neznají. V slovníku Du Cangeově¹) je uvedeno s jediným dokladem: „Lupus in Epist. ad Sidonium, apud Acher. tom. 5. Spicil. pag. 579: *Tu honorificus, et inter streperos plausus (praefecturas) exercuisti. Id est, ingentes, multiplices, repetitos*“. Klasického filologa, zvyklého se ptát po etymologii slova, význam „obrovský, mnohonásobný, opětovaný“ u zkoumaného adj. zaráží. Adjektivum příliš připomíná sloveso *streperere* „hlučet“ a k potlesku, zmíněnému v Du Cangeově citátu, by se představa hluku nehodila o nic méně než význam tam uvedený.

V textech Komenského jsem zatím našla na toto adj. dva doklady. V obou případech je to atribut nepravé filosofie. Ve *Via Lucis* jde o pohanskou filosofii řeckou, *illam Graecanicam philosophiam, tot modis deprehensam mancam et hiulcam, confusam et praeposteram, streperam tamen et impetuosam* (XIV, 3). Proto, jak stojí v *Prodromu Pansophiae*, mají si mladí

lidé osvojit filosofii jinou, *ut non opinabilem et superficiariam, aut streperam, sed realem, fundamentalem, solidamque haurire assuescant sapientiam* (§ 121). V tomto dokladu jsou tři dvojice opozit: *opinabilis — realis* „domnělý — skutečný“, *superficiarius — fundamentalis* „povrchní — jdoucí do hloubky“, *streperus — solidus* „hlučný [? tj. dělající mnoho povyku pro nic, velkohubý] — solidní“. I na uv. místě Via Lucis uplatnil autor mystérium tří v trojím ěv dŕá dvoŕv: *manca et hiulca* „kusá a mezerovitá“, *confusa et praepostera* „zmatená a zvrácená“, *strepera et impetuosa* „hlučná (?) a útočná“; poslední dvojice atributů tvoří jakési paradoxon k oběma dvojicím předešlým. Tak rozuměl místu i kolektiv překladatelů v novém bilingvním vydání spisu:²⁾ „Konečně bude pro tento účel nutno v novém světle vybudovat novou filosofii, aby nebylo třeba uchovávat onu starobylou filosofii řeckou, která byla tolika způsoby usvědčena jako nedokonalá a kusá, zmatená a převrácená, ale hlučná a útočná a která způsobila křesťanství tolik škod...“ (str. 89).

Oba uvedené doklady je třeba konfrontovat s místy (pro Komenského typickými), kde se horlí proti nekonečným filosofickým či spíše pseudofilosofickým (a teologickým) hašteřením. Často je v nich užito slova od kořene *strep*. Viz výpad proti sektářství v *Pansophia Christiana* III, 15 *Hinc est, quod contentiosus litigiis, quibus perstrepunt Ecclesiae et Scholae, imo mundus, nihil proficiatur*, nebo varování před takovými pŕtkami v *Dilucidatio* 49 *inter aedificandum Sapientiae Templum nullos disputantium et rixantium strepitus audiri convenit*. V *Diatyposis* I, 34 je výraz *circa minutias strepitus* opozitum ke spojení *serium studium* (srov. naše výše uv. antonyma *streperus — solidus*). Uveďme i místo s homoioteleuty v *Pampaedii* XIII, p. 171a fin., o nebezpečí přílišného čtení bez výběru *vix fieri posse, ut qui multos* (scil. libros) *legit, dissonarum opinionum strepitum, aut inanium iterationum crepitum... effugiat*; zde je subst. *strepitus* opřeno také o představu *sonus* v gen. *dissonarum*.

Obě skupiny dokladů — míst s adj. *streperus* a se subst. *strepitus* nebo slovesem *perstrepere* — je třeba klasifikovat jako zvláštní případ tzv. textových paralel. Ukázala jsem jin-

de,³⁾ jaký mají paralely význam pro kritiku latinských textů Komenského. A paralely, jak toho podává příklad tento článek, mají cenu i pro zjišťování významu méně jasných slov. V našem případě je vyloučeno, že by Komenský užíval adj. *streperus* ve významu „ingens, multiplex, iteratus“ Naopak je radno dosadit význam „hlučný“ i do dokladu uvedeného u Du Cange.

Zbývá vyložit vznik adj. *streperus*. Vznik je totiž něco jiného než etymologie; tu jsme naznačili vztahem ke kořenu *strep*. Historicky bude nejjednodušší vysvětlit adj. z Apuleia. V jeho skládání Florida, v charakteristice zvířecích zvuků, je mj. užito o zpěvu cikád podobného adjektiva, *haec animalia inter se vario tempore et vario modo occinunt et occipiunt carmine: scilicet galli expergifico, bubones gemulo, ululae querulo, noctuae intorto, cicadae obstrepero, hirundines perarguto* (XIII, str. 162n Vliet). Adj. *obstreperus* je ἀπαξ λεγόμενον, středověké *streperus* vzniklo jeho dekompozicí, potlačením předpony *ob*, tedy způsobem, jakým vznikla řada neologismů už v poklasické latině (srov. hned u Apuleia *luminare* za klasické *illuminare, effabilis* proti staršímu *ineffabilis*), a další v latině středověké.

Komenský, jak známo, si podle možnosti — tj. pokud právě neplul ve vodách scholastické nebo jiné terminologie — z daných synonym vžil to, které mu lépe vyhovovalo zvukově; odtud mj. jeho figury, viz výše uv. rým *strepitum — crepitum*. Adj. *streperus* pro něho jistě mělo výraznou onomatopoickou hodnotu. Jestliže ho neužíval častěji, lze to sotva vysvětlit jinak než tím, že slovo nebylo klasické, čili celkovou humanističností jeho latiny.

J. NOVÁKOVÁ

POZNÁMKY

1. Du Cange, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*. Nachdruck der Ausgabe von 1883—1887. Graz-Austria 1954.

2. J. A. Comenius, *Via Luctus — Cesta světla*. Přeložili atd. Kopecký — Kyrášek — Patočka — Popelová. Praha, SPN 1961.

3. V pojednání *K textové revizi latinských spisů J. A. Komenského*. Acta Comeniana 1963 (v tisku).

Antika na našich scénách

„Antika se od konce války vyskytuje na našich jevištích jako exkluzivita“, povzdechla si v Divadelních novinách Alena Stránská a vyslovila tak smutnou pravdu. České divadlo si dosud k antice cestu nenašlo. Inscenace her antických autorů od obrození po naše časy bychom snadno spočítali, inscenace pozoruhodné pak bychom mohli spočítat na prstech. Původní česká tvorba měla často, i když marně, ctižádost podobat se Shakespearovi a později každému módnímu výstřelku, ale málokdy chtěla přivést na naše jeviště moderního Sofokla či Aristofana. Obava z nesrozumitelnosti vede divadla k tomu, že uvádí stále tytéž hry, kukátkový prostor, který antickému dramatu rozhodně nevyhovuje, nutí ke konvenční, šedé a nezajímavé režii.

Naše divadla uvedla v letech 1949—1962

Aischylovu *Oresteiu* (SD Brno).

Aristofanovu *Lysistratu* (Plzeň, Příbram, Český Těšín).

Euripidovu *Medeiu* (SD Brno, Hradec Králové).

Plautova *Pseudola* (Hradec Králové, SD Brno, Beskydské divadlo, Nový Jičín), *Tlučhubu* (DSKN Praha) a *Komedii o strašidle* (Hradec Králové, Teplice, Liberec, Disk).

Sofoklovu *Antigonu* (Vesnické divadlo, AD Martin, Olomouc, Pardubice, České Budějovice), *Elektru* (Teplice, DČA Praha, JAMU Brno) a *Oidipa Vladaře* (Ostrava).

Ochotnická divadla se přidržují repertoáru stálých scén, takže ani zde nedošlo k žádnému překvapení.

O všech inscenacích platí totéž — nebyly mimořádné. Podívejme se však blíže na sezónu 1961/62:

Lysistrata v provedení příbramského a těšínského divadla neupoutala kritiku vůbec. Sofoklova Antigona v Českých Budějovicích si získala o něco více pozornosti. Byla uvedena v době nepříliš vhodné, v době, kdy se do našich divadel rozletěla Antigona Karvašova, ale přesto si udržela místo v repertoáru. Úspěšnější byla Aischylova Oresteia, kterou uvedla problematicky Mahenova činohra v Brně. Byla očekávána

s velkým zájmem, neboť si ji zvolilo divadlo, které si získalo v předešlém období obdiv svým odvážným a důsledným dramaturgickým plánem, jehož inscenace her Brechta a Majakovského patří k aktivu našeho dramatického umění. Dramaturgie věnovala i tentokrát studované hře velkou pozornost. Výsledek však neodpovídal nadějším. Hra vzbudila ostrou diskusi brněnských klasických filologů, kritika ji zamítla nebo nad ní pokrčila rameny. Shodně se konstatovalo, že se brněnským nepodařilo dnes již anachronický spor správně vyložit, natož ho divákům přiblížit. Porozumění vadilo i použití masek a zpívání partií sboru.

Naše divadla uvedla i několik nepřilíš zdařilých úprav antických autorů.

Divadlo československé armády v Praze hraje Vláu žen francouzského spisovatele Roberta Merle (jenž je také autorem výtečné aktovky Sisyfos a smrt — uvedl také Československý rozhlas — a dramatu V Korintu se neumírá — Divadlo J. K. Tyla v Plzni), která vychází z komedií Aristofanových. Obecenstvo žízňící po humoru, který by pomáhal při překonávání závažných mezinárodních problémů, přijalo hru téměř jednoznačně, kritika však správně poukázala na nešikovnost spojení Aristofanových motivů a celkovou bezzubost této Merlovy rané hry. A to už raději nemluve o Lysistratě, kterou hraje jako lehkou operetu bratislavská Nová scéna v úpravě Ewana Mac Colla, ta zůstala od Aristofanova textu ještě dále.

Mnohem vážnějším slovem k dědictví antické kultury je uvedení Medey amerického básníka Robinsona Jefferse v Divadle S. K. Neumanna. Kamil Bednář (ve kterém toto dílo našlo výtečného překladatele antice oddaného — před nedávnem napsal Pohádku o princezně Duši podle antické báje o Amorovi a Psyché) říká v programu, že Jeffers prošel dobrou výchovou. Nerad se učil klasikům, ale jeho otec, který byl profesorem antické literatury, o jeho vzdělání pečoval a jemu také vděčil Jeffers za svůj nejosobitější výraz i tvůrčí cestu.

„Antická prostota, monumentalita a realismus, tak postupující Jeffersovo dílo, je jakoby svorník, který spojuje dávné zdroje evropské kultury se životním pocitem moderního člo-

věka.“ Jeffersova Medea se na první pohled od Euripidovy Medey neliší. Zachovává její děj, sled scén, často i celé pasáže. Divák, který Euripidovu Medeu nezná, rozdílů si ani nepovšimne. Přesto se problém posunul. Jeffers dotvořil Euripidovy nápovědi. Z Medey se tak stává hrdá žena, která si nezvykla sloužit, ani snášet příkoří a zůstává sama jako balvan na pobřeží, sama nejen proti Iásonovi, ale proti celému Korintu. Je to silná, bohatá bytost, která svým činem, za kterým není milost, protestuje proti všemu utlačování. Inscenace Jeffersovy hry (jež je více úpravou než samostatnou hrou) je problematická proto, že se na moderně řešené scéně hraje moderní Jeffersův text v antických togách a se zbytečným patosem.

V současné době také přišla na naše scény původní hra, jež čerpá z odkazu antické kultury, Karvašova Antigona a ti druzí, příběh o pohřbení vězně Poliho, které uskutečňuje tvář v tvář celému koncentračnímu táboru a všemocnému pánovi nad životem a smrtí — Gerhardu Kronemu, skupina vězňů — Antigona a ti druzí, Poručík, Záříš, Profesor.

Dramatik o tom říká:

„Šlo mi především o to, aby vzpoura Antigony nebyla individuálním činem, jako u Anouilha nebo Swinarského a konečně i Brechta a ostatních, ale aby za ní stála společenská síla. Je to pokus o optimistickou Antigonu, o Antigonu se společenskou perspektivou. Proto ani nejde o moderní parafrázi antické tragédie, ale o pokus o moderní tragédii, o realistické drama s katarzí, o politickou agitku svého druhu. O moderní kolektivní Antigonu“
(z předmluvy k dramatu).

Předsevzetí rozhodně pozoruhodné, tím pozoruhodnější, že jde o první hru po dlouhé době, která chce být tragédií a bojovat za rehabilitaci kladného hrdiny. Karvašovi se bohužel plně nepodařilo daný úkol splnit, hra zůstala na polovici cesty. Jasný a prostý konflikt antické tragédie tu ustupuje do pozadí a drobí se na střetnutí mezi Poručíkem a Kronem a zápas „těch druhých“ o pohřbení Poliho. Tak se dostává do sporu i reálný příběh z koncentračního tábora s antickou symbolikou, i monumentalita antického dramatu s psychologickou

drobnokresbou, kterou si Karvaš přináší z dramatu pozdějšího. Antická forma brzy obsahu vadí, zvláště proto, že Karvaš (snad v zájmu paralely) přivádí na scénu zbytečné postavy, jako řeckou dívku Isménu nebo Eriku, manželku Kroneho. Inscenátoři, kteří hru udržovali v poloze hry z koncentračního tábora (Macháček v ND), prohráli a ztratili zájem diváků, inscenátoři, kteří se snažili postihnout symbolickou rovinu hry (Budský v SND hraje Antigonu mezi troskami řeckého chrámu) dokázali, že je životaschopná, byť má své problémy. Karvašova Antigonu je smělý myslitelský čin, který oceníme o to víc, srovnáme-li ji s Hodinou Antigony německého dramatika Klause Hubalka, kterou hraje pod názvem Lázeňská sezóna Divadlo Petra Bezruče a chystá i Divadlo na zábradlí, jež převádí Sofoklův text do novodobých Théb a utápí jej v bezvýchodnosti a pesimismu. Ochotnická divadla uvedla jinou adaptaci — Swinarského Alcestin návrat, který je možno vykládat naprosto protichůdným způsobem.

Pohlédneme-li se ještě jednou po antice na našich scénách, musíme konstatovat, že naše divadla musí především rozšířit svůj antický repertoár, svést boj o nový výklad a přiblížení divákům. V tom pochopitelně nepomohou špatné úpravy antických dramát, ale především aktualizace (jak dlouho a zbytečně čeká na uvedení Aristofanův Mír!) a tvůrčí zaujetí. Pak bychom se mohli i u nás dočkat inscenace obdobné Ochlopkovově Médeji, která uchvátila v prosinci 1961 Moskvu tak, že (jak o tom podal svědectví v Divadelních novinách Evžen Drmola) před divadlem stály fronty.

E. STEHLÍKOVÁ

Antika a Praha (I)

Cílem této práce je zachytit pokud možno všechna umělecká díla v Praze, která čerpají námět z řeckých a římských dějin a mytologie, — stranou ponecháváme knižní ilustrace — a poskytnout tak učitelům materiál pro názornější výklad při vyučování starověkým dějinám a latině. Všímáme si proto především antických témat, která byla v těchto památkách ztvárněna, kdežto problémů uměleckohistorických se dotkneme pouze zběžně. Abychom mohli sledovat, co přinesla antika jednotlivým epochám ve vývoji umění, a naopak, jak byly antické náměty v různých obdobích zobrazovány, rozdělili jsme celou stať do pěti částí: umění románské a gotické, renesance, baroko a rokoko, 19. století a moderní umění.

Umění románské a gotické

Pouze na jediné památce z doby románské se setkáváme s antickým námětem, a to na reliéfně zdobených dlaždicích z románského kostela sv. Vavřince na Vyšehradě. Šestiúhelné dlaždice z pálené hlíny jsou zdobeny reliéfy, znázorňujícími ve většině případů čtyřnohé zvíře (noh, okřídlená sfinga). Několik dlaždic má vzácný motiv, poprsí panovníka s korunou a s nápisem NERO. Dlažba pochází z 2. pol. 12. a 1. pol. 13. stol. Její zbytky byly nalezeny při archeologickém průzkumu v r. 1884.¹⁾ Dnes jsou v majetku lapidária Národního muzea v Praze a jsou vystaveny v Městském muzeu.

Pokud jde o gotickou plastiku a gotické nástěnné a deskové malířství, nezachovalo se nám v Praze žádné dílo, jež by mělo přímo antický námět. Dokladem, že se však i v gotice tato témata objevovala, jsou Husova slova: *Ale pohřiechu! již lidé miesto Kristova umučenie malujú Trojanské bojovanie, a miesto apoštolov namaží kolcov, a miesto obcovanie Krista malujú život Najthara, a miesto svatých panen umučenie malujú bláznivých panen frejovanie a naháčov nepoctivých, a mužův divně a potvorně zpôsobilých.* (Jan Hus, Výklad desatera božieho prikázanie, kap. 35; Erben I 77.)

R e n e s a n c e

Poprvé na sever od Alp se renesanční architektura uplatnila na oknech Vladislavského sálu z r. 1493. Česká architektura však zůstává ještě celé 16. stol. pod vlivem silné gotické tradice. S příchodem Habsburků na český trůn došlo sice k přílivu italských umělců do naší země, ale jejich tvorba narazila na silný odpor našich, stále ještě goticky myslících stavitelů. Konečným výsledkem tohoto zápasu mezi italskou renesanční architekturou, představovanou vlašskými přistěhovalci, a dožívající gotikou je svérázný kompromis — tzv. česká renesance.

S nejčistší renesanční architekturou v Praze se setkáváme na královském letohrádku *Belvedere*, postaveném Ferdinandem I. Stavba byla zahájena r. 1538, z finančních důvodů musila být několikrát přerušena a byla dokončena teprve roku 1563 dvorním stavitelem Bonifácem Wohlmuthem. Reliéfní výzdobu letohrádku vytvořil Paolo della Stella a jeho dílna. Reliéfy jsou umístěny na soklech sloupů, ve cviklech a na vlysu nad východními a západními dveřmi. Námět většiny reliéfů je čerpán z antických dějin a mytologie. Ostatní reliéfy zobrazují výjevy ze současnosti.

Na západní straně, obrácené směrem ke královské zahradě, jsou cviklové reliéfy zobrazující tyto mytologické výjevy (počítáme-li od leva do prava): 1. Iásón bojující s drakem o zlaté rouno. 4. Venuše v dílně Vulkánově. 6. Vulkán a Merkur. 7. Jupiter a Ganymédes. 8. Venuše s Amorem. 9. Danaé 10. Léda. 11. Európa. 12. Kadmos s drakem. Na téže straně na soklech sloupů: 1. Hérakles se sloupy. 2. Alexandr roztíná gordický uzel. 3. Alexandr a Dareiovy ženy. 4. Alexandr a Diogenes. 7. Aenes odnáší Anchisa z hořící Tróje. 10. Římská vlčice. 11. Opilý Silén. 12. Apollón a Marsyas. 13. Sedící eféb. 14. Hérakles a Cacus.

Na severní straně ve cviklech: 2. Perseus a Androméda. 3. Perseus a Fíneos. 4. Pégasos. Na soklech: 1. Hérakles s Kerberem. 4. Mucius Scaevola. 5. Curtiova oběť. 6. Hérakles a lev.

Jižní strana obrácená do Jeleního příkopu (cviklové reliéfy): 1. Lov na kalydonského kance. 2. Atalanté na lovu. 3. Meleagros dobývá kance. Na soklech: 1. Hérakles s kerynejskou

laní. 2. a 3. scény z bakchického průvodu. 4. Nessos a Déianeira. 5. Satyr nesoucí laň. 6. Hérakles a krétský býk.

Poslední, východní strana je obrácena do Chotkových sadů. Na soklech jsou reliéfy s těmito náměty: 2. Hermovka Siléna. 3. Dionýsos se Satyrem. 4. Pániska s dítětem. 5. Satyr s kancem. 6. Satyrka s dítětem. 7. Satyr s dudami. 8. Satyrka s dítětem a kozlem. 9. Satyrové s hrozdem. 10. Satyr s jelenem. Na vlysu u dveří je reliéf znázorňující hru puttů na dracích a delfínech.

Pokud jde o provedení reliéfů, zarazí na první pohled nepoměr jednotlivých částí lidského těla. Lze to vysvětlit tím, že Stellovi šlo především o obsah. Krajní rámeček v všech výjevů je naznačen stylizovanými palmami, nehledíc na zobrazené téma. Předlohy nalézá Stella především v grafice, podobně jako řada současných umělců, což uvidíme dále. Stella náleží svým dílem do první generace manýristické, v poslední fázi jeho tvorby můžeme pak pozorovat již předzvěst českého baroka.²⁾

Také v giardinettu před královským letohrádkem nacházíme antický motiv, a to na tzv. *zpívající fontáně*, kterou podle návrhu milánského malíře Francesca Terzii a dřevěného modelu, zhotoveného H. Peisserem a Vavřincem Křížem, ulil r. 1564 do bronzu královský puškař Tomáš Jaroš a Jiří Löffler z Innsbrucku. Horní nádržku fontány podpírají stylizované postavy dvou Atlantů a dvou Satyrů.

S obdobnými tématy, jaká jsme viděli na královském letohrádku, se setkáváme v letohrádku Hvězda. Je příznačné, že obě tyto stavby vytvořili téměř výhradně italští stavitelé a zedníci. Se stavbou Hvězdy se začalo r. 1555 a do r. 1558 pokročila již do té míry, že se tu mohl konat závěr slavností při zvolení Ferdinanda I. za císaře německého. Poslední dokončovací práce byly hotovy kolem r. 1560. Strohá vnější fasáda ani v nejmenším neprozrazuje, s jakou krásou se setkáme v přízemních místnostech letohrádku. Stropy šesti koridorů, pěti rohových místností, dolní části schodišťového prostoru a středního sálu jsou zcela pokryty štukovou výzdobou. V popisu se soustředíme na významná témata, náměty, které se mnohokrát opakují a mají jen dekorativní účel, uvedeme souhrnně v závěru.

Výzdobou vyniká především střední sál. Ve středním šestiúhelníku je zobrazen Aeneas vynášející Anchisa z hořící Tróje. Klenební pole je zakončeno šesti obdélníkovými reliéfy s náměty z římských dějin: napravo od prvního koridoru, který spojuje střední sál s vchodem do letohrádku, je vyobrazen Mucius Scaevola, mezi druhým a třetím koridorem Horatius Cocles, brání se proti přesile nepřátel, mezi třetím a čtvrtým Cimon a Pero.³⁾ Téma následujícího reliéfu bylo rozluštěno teprve v nedávné době dr. Matyášovou-Lejskovou, řešení nebylo dosud publikováno; mezi pátým a šestým koridorem je zobrazen Curtius, vrhající se do propasti, poslední reliéf představuje mučení Regula.

Uprostřed valené klenby prvního koridoru je ve zřetelném vyhloubeném obdélníku reliéf Diany, směrem ke střednímu sálu následuje obdélník, v němž je zobrazena Níké. Na straně schodiště je v úrovni Diany těsně nad korunní římsou reliéf Lédy. Na téže straně, počínajíc od středního sálu, je ve druhém pásu reliéf Amazonky, napravo od něho reliéf Menády stojící před hermou Priapa. Na protější straně, ve druhém pásu nad římsou, je na pravém konci reliéf Eróta podávajícího šípy Afrodítě, v předposledním poli u vchodu Apollón s lyrou. V lunteť nad vchodem reliéf Neptuna.

V první místnosti je ve středním obdélníku reliéf Dia s orlem. V rohu na straně středního sálu je zobrazen Dionýsos ověčený révou.

V druhém koridoru je ve středu vrcholového pásu reliéf stojícího Marta ve zbroji. V kruzích souměrně umístěných v tomto pásu je na jedné straně Níké, na opačné Léda s labutí.

Centrální reliéf druhé místnosti představuje Merkura jezdoucího na beranu.

Klenba třetího koridoru je dělena do příčných pruhů. V druhém pruhu od okna je reliéf stojícího Area. Uprostřed čtvrtého pásu je obdélníkové pole zapuštěné do klenby, v jehož středu je oválný reliéf Kleopatry. Reliéf nad oknem zobrazuje Kentaura zápasícího se Satyrem.

Ve vrcholu klenby třetí místnosti je kruhový reliéf Kentaura Cheiróna, který nese malého Achilla.

Pokud jde o členění, je čtvrtý koridor obdobou druhého.

Reliéf středního pole představuje Afrodítu s Erótem, stojící v mušli. V kruhu nad ním kráčející Athéna, v opačném kruhu reliéf Afrodíty, nad oknem postava Dáka dojícího kozu. Nad římsou v úrovni centrálního reliéfu Afrodíty, na straně třetí místnosti, je tzv. námořní Venuše s plachtou.

Střední reliéf čtvrté místnosti představuje Saturna s kosou v ruce. Po stranách v pravidelných šestiúhelníkových kruhové reliéfy, na jedné straně s Hórou jara, na druhé léta. V otupených rozích v dolním pásu jsou reliéfy říčních božstev.

Členění pátého koridoru se shoduje s členěním třetího. V šestiúhelníku u okna je reliéf Pégasa. Střední široký pás nese hlavní pole, opět zapuštěné do klenby. Uprostřed reliéf Neptuna, vlevo Ganyméda, vpravo Európy.

Pátá místnost je, s výjimkou vrcholového reliéfu Luny, zdobena stále se opakujícími postavami Satyrů, amórků atd.

Poslední, šestý koridor opakuje členění druhého. Ve středním pásu uprostřed reliéf Minervy, pod ním kruhový reliéf Persea. V úrovni Minervy Ísis s rohem hojnosti.

V šestém cípu půdorysu Hvězdy je umístěno schodiště. V ostrém rohu nad vchodem do podzemí je reliéf otlého Bakcha s číší.

Popsané reliéfy jsou doplněny stylizovanými postavami Satyrů, Tritonů, nymf, Néreoven, amórků, bakchantek, Silénů a Panů a různými zvířaty (gryfové, draci, delfíni atd.).

Rada autorů, kteří se zabývali štukovou výzdobou Hvězdy, si povšimla její nápadné podobnosti s plastickou výzdobou královského letohrádku. Tato podobnost svedla mnohé k závěru, že autory byli v obou případech titíž umělci. Pokud jde o reliéfy královského letohrádku, je autorství Paola della Stella dosvědčeno archívním materiálem. Stella umírá v r. 1552, se stavbou Hvězdy se však začalo až o tři roky později. Tím tedy teorie o totožnosti autorů padá. Při bližším studiu reliéfů obou letohrádků zjistíme, že ona podobnost je dána především stejnou tematikou. Proti jemným a ladným liniím štukové výzdoby Hvězdy jsou reliéfy královského letohrádku svým provedením mnohem drsnější. Některé okolnosti nasvědčují tomu, že na nich pracovali Andreas Maria Avostalis del Pambio a Jan Campion. V řadě případů to jistě byli umělci nadprůměrní, dobře obezná-

mení jak s renesačním uměním italským, tak pravděpodobně i s tehdy známými uměleckými díly a památkami antickými. Štuková výzdoba Hvězdy je vypracována v čistém italském stylu tzv. manýrismu s benátskými živly, místy se však projevuje vliv našeho prostředí.⁴⁾ Podle názoru Mihulkova (cit. sp. str. 104) mají reliéfy ve Hvězdě proti královskému letohrádku „umělecky menší absolutní hodnotu“. Je však nesporné, že jde o velmi cenná a krásná díla renesanční plastiky, jež nemají v Praze obdoby.

Nejstarší památkou monumentálního sochařství, alespoň částečně dochovanou, je K r o c í n o v a k a š n a. Dal ji zbudovat pražský primátor Václav Krocín z Drahobejle v 90. letech 16. stol. Kašna stávala na Staroměstském náměstí až do r. 1861, kdy byla zcela zbytečně zničena. Její zbytky jsou dnes umístěny v lapidáriu Národního muzea. Kašna byla zdobena reliéfně i figurálně; nádržku, s reliéfy čtyř mořských panen, podpíraly čtyři alegorické ženské postavy, ve vrcholu nástavce stojí rozkročen Neptun na dvou delfínech. Z kašny pochází také hlava Pomony, která je dnes vystavena v Městském muzeu. Na jejím temeni je vyryt letopočet 1596 a iniciály LW (obojí nacházíme také na nádržce). Autora se dosud nepodařilo identifikovat, pravděpodobně jím byl některý z cizích sochařů, převyšující domácí kameníky po stránce formální i technické.⁵⁾

Nejvýznamnějším umělcem pražské renesanční plastiky a zároveň rudolfínské obdoby byl Holandan Adrian de Vries. Od r. 1601 byl de Vries císařským sochařem, ale teprve r. 1620 se usadil trvale v Praze. Po smrti Rudolfa II. pracoval, mimo jiné, ve službách Albrechta z Valdštejna, pro jehož zahradu při malostranském paláci tvořil výzdobu velké Neptunovy fontány. Zemřel však r. 1626, aniž výzdobu fontány dokončil. Hotové sochy byly r. 1648 odvezeny Švédy a umístěny v zahradě zámku Drottningholmu. Jediný de Vriesův originál, který zůstal v Praze, je socha Hérakla, vystavená v Městském muzeu. V l. 1910—20 byly firmou Hermann Bergman — Stockholm pořízeny kopie odvezených soch a umístěny ve V a l d š t e j n s k é z a h r a d ě. Na ostrůvku uprostřed jezírka je velké sousoší Hérakla zápasícího s drakem a čtyři značně stylizované

postavy: muž s trojzubcem a džbánem, patrně mořské božstvo, muž se džbánem a psem, snad některé říční božstvo, žena se psem a žena s labutí. Tyto čtyři sochy měly zřejmě čistě dekorativní účel. Na straně Valdštejnské ulice, blíže ke středu zahrady, je umístěno sousoší představující boj nymfy se Satyrem. Po levé straně cesty, vedoucí k *salle terreně*, je socha Bakcha s vinnou révou a amórkem, dále sousoší Laokoonta a jeho synů a konečně sousoší dvou zápasníků, jež nelze identifikovat. Po pravé straně, proti Bakchovi, socha stojícího jinocha s lukem, nepochybně Eróta. Další v této řadě je socha Neptuna se psem a poslední sousoší Adónida a Afrodíty. V rohu napravo od *sally terreny* je odlitek představující Hérakla a Kentaura Nessa, nesoucího Déianeiru.

De Vriesovy sochy se vyznačují rafinovaným sensualismem, složitostí kompozic a přehnanými pohyby, což vše je zvládnuto s velikou sochařskou virtuozitou. Mezi dílem de Vriesovým a prací domácích umělců je ohromný rozdíl, který je jednou z příčin, proč u nás zůstalo bez ohlasu.⁶⁾

Ve Valdštejnské zahradě se setkáme ještě s jednou renesanční plastikou, a to na bronzové fontáně před *sallou terrenou*. Je to socha Venuše a amórka od Benedikta Wurzelbauera z Norimberka, pocházející z r. 1599. Originál je dnes majetkem Uměleckoprůmyslového muzea a je vystaven v Národní galerii ve Šternberském paláci na Hradčanech. Kopie, umístěná na fontáně, byla zhotovena v r. 1938.

V Národní galerii ve sbírkách starého umění jsou dnes kromě Wurzelbauerovy Venuše instalovány ještě tyto renesanční plastiky: Girolamo Campagna (1549—1626), Venuše (č. 75); Niccolo Roccatagliata (dílna, konec 16. a zač. 17. stol.), Bakchus (č. 477); Tullio Lombardi (kolem 1455—1532), Hlava Minervy (č. 351). Důkazem, že se antické motivy uplatňují i v umění užitém, je klepadlo s Héraklem (č. 9), dílo Tiziana Aspettiho (1565—1607).

Stejně jako sochařství čerpá náměty z antiky i renesanční malířství. Jednou z jeho nejzajímavějších památek v Praze jsou malby v bývalém Schwarzenberském paláci na Hradčanech, dnešním Vojenském historickém muzeu. V rohovém traktu druhého patra jsou čtyři sály s tabulovými

stropy, pokrytými výjevy z řecké mytologie. Obrazy jsou malovány temperou na plátně, napnutém na dřevěné konstrukci. V místnosti, jejíž okna vedou na Hradčanské náměstí a Vlašský dvůr, je cyklus čtyř obrazů z trojské války, směrem od dveří: Paridův soud, Únos Heleny, Dobytí Tróje, Aeneas odnáší Anchisa z hořící Tróje. Ve vedlejší místnosti je obraz Chrona vyvádějícího Persefona z podsvětí (dnes je místnost nepřístupná). Zbývající dva sály jsou na opačné straně budovy, s okny do ulice Ke Hradu. V prvním z nich je cyklus pěti obrazů znázorňujících báji o Faethontovi. V lichoběžníku nejvzdálenějším od oken je vyobrazena Klymené, posílající Faethonta k otci; pokračování je v lichoběžníku umístěném nalevo od předcházejícího; Faethón klečí před svým otcem Héliem. V protilehlém lichoběžníku je obraz Faethonta řídícího čtyřspřeží slunečního vozu. Vrcholnou scénu celé báje, Faethontův pád, zobrazil malíř na prostředním obdélníku. Ve čtvrtém lichoběžníku je zachycena proměna Hélioven, jež oplakávají spolu s matkou Faethontovu smrt u jeho hrobu. V poslední místnosti je v obdélném poli uprostřed obraz Jupitera s orlem a Junony s pávem, kolem něho alegorie čtyř ročních dob. Neznámý umělec, který vytvořil výzdobu všech čtyř místností, vycházel podle dr. Matyášové-Lejskové ⁷⁾ u Faethontova cyklu z tehdy velmi populárních grafických listů německého rytce Virgilia Solise (1514—1562). Svou předlohu však otrocky nekopíroval, jak dosvědčuje jedna samostatně přidaná scéna. Obrazy, pocházející z doby okolo r. 1580, jsou cenným doplňkem nejkrásnější stavby české renesance v Praze.

Podobný renesanční malovaný strop byl v Š a š k o v ě d o m ě (čp. 200) pod Novými zámeckými schody. V šesti polích tu byly vyobrazeny scény z řecké mytologie: 1. průvod Dionýsův. 2. Poseidón a Amfitrité. 3. Korunovace Poseidónova. 4. Rej nymf. 5. Boj Kentaurů s Lapithy. 6. Výjev z trojské války (nebo z tažení Alexandrova). O tomto stropě se zmiňuje C. Merhout v knize *O Malé Straně*.⁸⁾ Uvádí se, že „strop byl snesen, dlouho byl ve sklepě a již poškozený byl odevzdán muzeu“ Krátce po dokončení rukopisu autor zemřel. V jeho pozůstalosti nebyl nalezen bližší údaj, o které muzeum jde, ani z jakého pramene čerpal informace o osudu stropu z Šaško-

va domu. Pátrání, zahájené na podkladě Merhoutova tvrzení, nepřineslo dodnes výsledek.

Renesanční fresky se nám pro malou odolnost vůči nepříznivým atmosférickým podmínkám téměř nezachovaly. Pouze tam, kde byly prováděny časté restaurace, nalézáme ještě dnes většinou skrovné zbytky někdejší výzdoby fasád. Poměrně dobře se zachovaly chiaroscurové malby na domě Granovských v Ungeltě, z nichž čtyři mají antický námět. Napravo od lodžie ve dvoře je mezi okny 1. a 2. patra největší obraz, znázorňující Paridův soud, dnes již téměř zcela zničený, nad ním vpravo Kleopatru; sousední scéna zobrazuje pověst o Cimónovi a Pero. Pod okny 1. patra je dlouhý úzký pás s putty hrajícími si na delfínech. Fresky pocházejí z let 1560—65.⁹⁾

Mnohem méně se nám zachovalo ze sgrafit Martinického paláce na Hradčanském náměstí (čp. 67). Ve dvoře na fasádě pravého křídla budovy je možno celkem zřetelně rozpoznat, že iluzivní pilastr mezi čtvrtým a pátým oknem prvního patra (počítáno zleva doprava) odděluje starší sgrafita, znázorňující skutky Samsonovy,¹⁰⁾ od mladších, zobrazujících činy Héraklovy (nalevo). Mezi prvním a druhým oknem je Hérakles zápasící s hydrou lernejskou; sgrafito mezi druhým a čtvrtým oknem, znázorňující patrně potrestání Kentaura Nessa Héraklem, bylo z velké části zničeno vybouráním okenního otvoru. Mezi čtvrtým oknem a iluzivním pilastrem je poslední scéna — Hérakles nesoucí sloupy. Sgrafita Héraklových činů pocházejí z poč. 17. stol. Poněvadž jsou fresky velmi špatně udržovány, je pravděpodobné, že i ony skrovné zbytky, které se nám zachovaly, v brzké době podlehnou úplné zkáze.

Z renesančních závěsných obrazů jsou dnes instalovány v oddělení starého umění ve Sternberském paláci pouze dva: obraz nizozemského malíře, působícího v Praze, Roelanta Saveryho (1567—1639) Hra Orfeova (č. 531) a Diana s Aktaionem (č. 61) od Jana Brueghela st. (1566 až 1625).

JAN SVOBODA

1. V. Denkstein — Z. Drobná — J. Kybalová, *Lapidarium Národního muzea*, Praha 1958, str. 110.

2. Antonín Mihulka, *Královský letohrádek zvaný Belvedere na hradě pražském*, Kruh pro pěstování dějin umění, Praha 1939.

3. Val. Max. V 4 ext. 1 uvádí jako příklad zbožné úcty k rodičům: *Pero patrem Myconem in carcerem coniectum ultimae senectutis velut infantem lacte suo aluit*. O podobném případě čteme u Hyg. fab. 254, 3: *Xantippe Myconi patri incluso carcere, lacte suo alimentum vitae praestitit*.

4. Emanuel Batěk, *Hvězda* — letohrádek, soukromý tisk, Praha 1919
Miloš Suchomel, *Štuková výzdoba letohrádku Hvězda*, disertační práce (v rukopise), 1959. D. Jirásková, V. Kamelský, J. Kouba, M. Vorlíčková, *Muzeum Aloise Jiráska*, Praha 1962.

5. V. Denkstein — Z. Drobná — J. Kybalová, cit. sp. str. 134. J. Kopeček, *Krocínova kašna*, disertační práce (v rukopise), 1947.

6. Oldřich Blažiček, *Sochařství baroku v Čechách*. *Plastika* 17. a 18. stol., Praha 1958.

7. Milada Matyášová-Lejsková, *Ohlas Solisových dřevorytů v českém renesančním malířství* (v *Umění věků*, Praha 1956, str. 101).

8. Cyril Merhout, *O Malé Straně*, Praha 1956, str. 151.

9. Karel Mádl, *Z Prahy a z Čech*, Praha 1890, str. 95.

10. M. Matyášová-Lejsková, *Ochrana památek* (Sborník Klubu za starou Prahu), Praha 1961, str. 35nn.

Za cennou pomoc při této práci vyslovuji srdečný dík doc. J. Frel-ovi, dr. J. Kopečkovi, dr. M. Matyášové-Lejskové, dr. O. Blažičkovi, dr. P. Preišovi, prom. hist. M. Suchomelovi, M. Vorlíčkové, Klubu za starou Prahu.

Závěr diskuse o datování tabulek s lineárním písmem B z Knossu

V diskusi o datování tabulek s lineárním písmem B z Knossu (viz J. Frel, *Zprávy JKf III* 1961, 27—8, A. Bartoněk, *LF* 84 1961, 325—9) došlo ještě dvakrát k překvapujícímu obratu. Několik předběžných zpráv oznámilo, že dr. S. Hood z Britské archeologické školy v Athénách nalezl při revisním výzkumu paláce v Knossu v sousedství tzv. zbrojnice nové tabulky s lineárním písmem B ve vrstvě se stejným materiálem (keramikou), jaký uváděl Evans, tj. z 15. století př. n. l. Další výzkum však předběžný závěr nepotvrdil. Ukázalo se, že zmíněná keramika se dostala na místo druhotně v pozdější době a že nález nových destiček pochází z téže doby jako nálezy z Pylu. Dnes se již všeobecně uznává, že se Evans ve své publikaci mýlil.

Kriticky jsou ovšem přijímány další these Palmerovy (souhrnně L. R. Palmer, *Myceneans and Minoans*, London 1961), který se pokouší revidovat celé datování některých částí paláce v Knossu a posunout je do doby po roce 1400 př. n. l. To jsou hypotézy sice zajímavé, ale bez vážnějšího zdůvodnění.

jb

Letecká fotografie ve službách archeologie

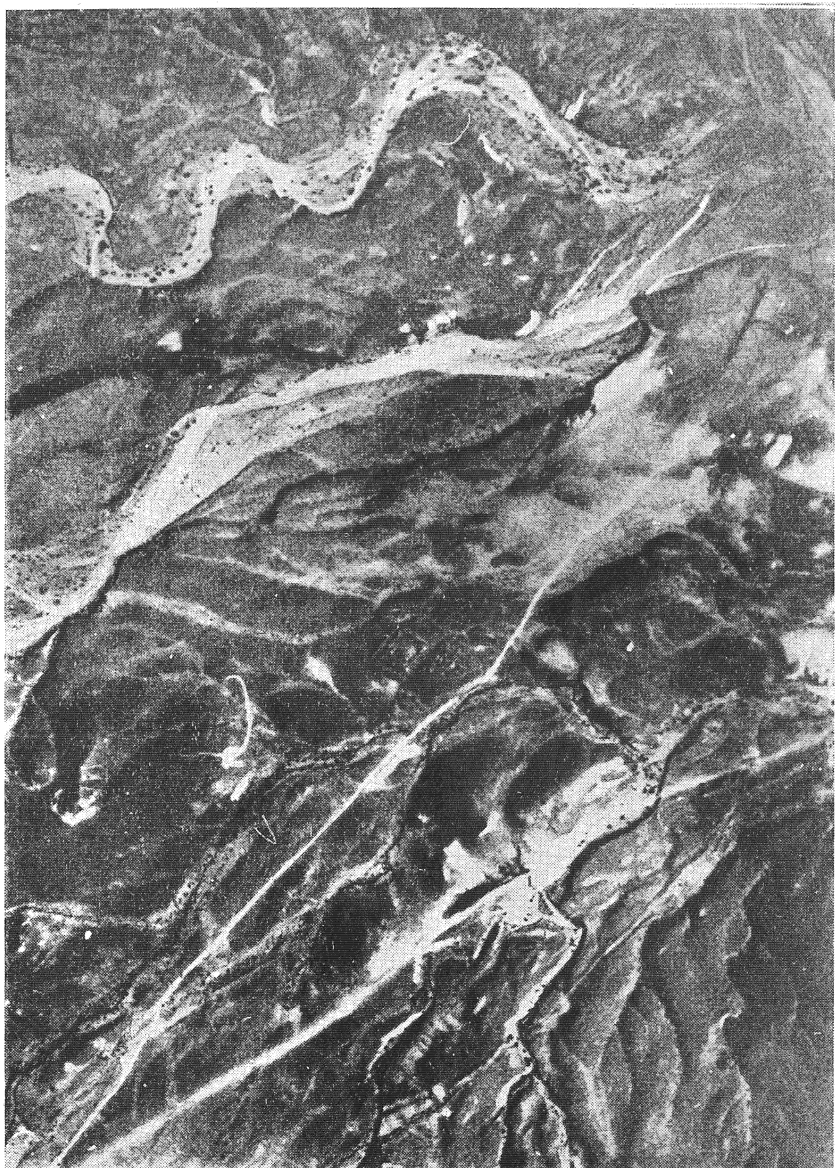
K výzkumu římského limitu v severní Africe

Když se první odvážlivci vznesli do vzduchu na svých primitivních letadlech, jistě ani netušili, že svým činem otevírají nové cesty ke zdokonalení badatelských metod pro vědu, která je na první pohled letectví na míle vzdálena, totiž archeologii. A přece tomu tak bylo, i když první konkrétní výsledky na sebe daly určitou dobu čekat. Pozorování z ptačí perspektivy odhalilo lidem novou tvář zemského povrchu a upozornilo je na překvapující řadu detailů, které dříve unikaly při zběžném pozemním pozorování. V některých případech zaujala letce zvláštní barva půdy nebo vegetace; když se pak záhada prozkoumávala na místě, zjistily se často na příslušných místech archeologické památky, o jejichž existenci se dříve nic nevědělo. Tyto objevy, které byly učiněny celkem náhodně, měly svou cenu nejen v tom, že vedly k obohacení lidských vědomostí, ale i v tom, že upozorňovaly na možnosti, jež poskytuje letecké pozorování země pro archeologický výzkum.

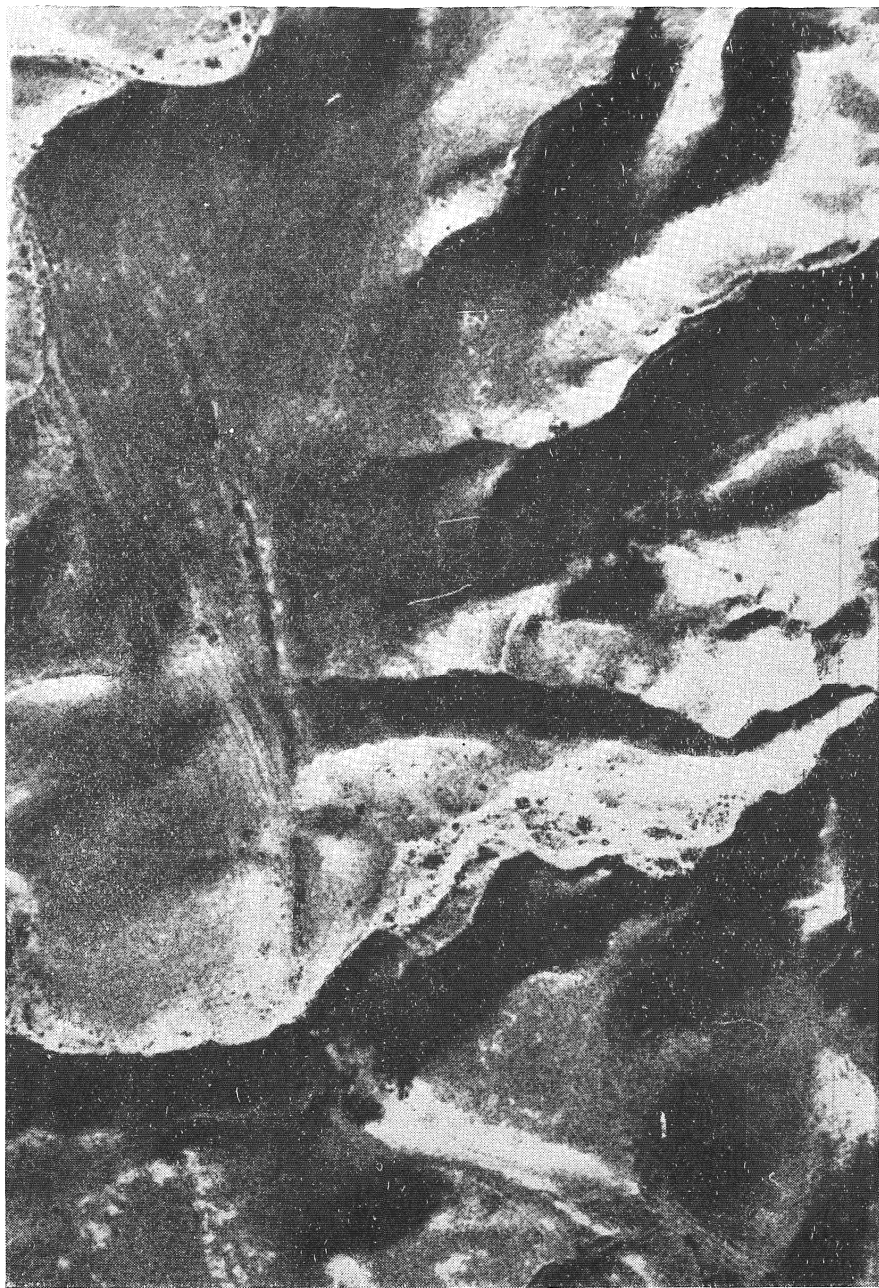
Velký krok kupředu byl učiněn rozvojem letecké fotografie. Snadné a přesné zachycení zemského povrchu na široké ploše či pásu značně ulehčilo práci kartografům, geologům, projektantům silnic, železnic apod., nechceme-li se zmiňovat o intenzivním využití letecké fotografie k vojenským účelům.

Poměrně brzy však došlo i k leteckému snímkování antických památek a k využití těchto fotografií pro archeologický a historický výzkum. Počátek tu učinili letci a badatelé angličtí, kteří v době bezprostředně po první světové válce zkoumali touto metodou antické památky na Středním východě. Jejich pozornost se soustřeďovala zvláště na Sýrii, v níž pracovali novou metodou také Francouzi. Z nich vynikal především R. P. A. Poidebard. Tento badatel informoval odbornou i širší světovou veřejnost o nových výzkumech a jeho zásluhou se stal letecký průzkum antických památek známý odbornému světu v dvacátých letech. Můžeme říci, že právě Poidebard jasně viděl a správně ocenil neobyčejné možnosti, jež dává archeologům a historikům letecká fotografie.

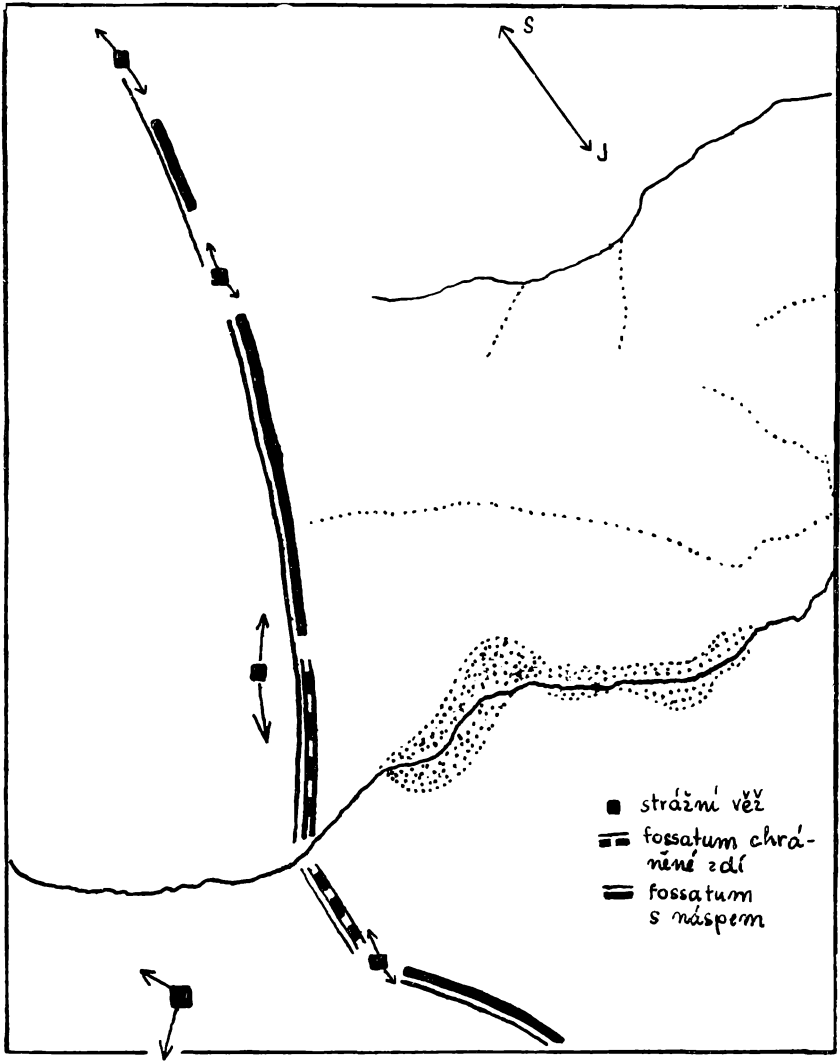
Ve třicátých letech se letecký průzkum antických archeologických památek rychle rozšířil. Články o tomto tématu se objevovaly stále častěji v časopisech anglických, francouzských, italských i amerických. V této době se stal letecký výzkum daleko systematictější a přesnější, nežli tomu bylo v dřívější době. Dříve se totiž pozornost zaměřovala spíše na jednotlivé objekty, které bývaly fotografovány z malé výšky (1000—2000 m). Tento způsob sice vedl k řadě důležitých objevů, ale nevyčerpával všechny možnosti, které letecké snímky přinášely. Teprve snímkování z větších výšek (od 4000 m výše) umožňovalo — při použití řady speciálních přístrojů při pořizování i vyhodnocování snímků — všestranně využít letecké fotografie. Pohled z větší výšky odhaloval souvislosti mezi jednotlivými zjištěnými památkami; v popředí zájmu se ocitl nikoliv jednotlivý objekt, ale komplex objektů, jehož charakter byl určován rázem krajiny, cílem, jehož chtěli jeho stavitelé dosáhnout apod.

Římská pevnost v oblasti Ad Aquas Herculis (čtvercový půdorys asi uprostřed snímku)

Fossatum v oblasti Ad Aquas Herculis

Druhá světová válka a její důsledky přerušily v řadě případů letecký výzkum antických archeologických památek. Po skončení války se však práce poměrně brzy znovu rozvinula a pokračuje s většími nebo menšími obtížemi dále. Zejména se využívá zlepšených pozorovatelských metod, k nimž dospěli letci za druhé světové války. S rozvojem tohoto výzkumu se také zvýšil počet statí věnovaný archeologické interpretaci leteckých snímků. R. Chevallier, který sestavil bibliografii těchto prací, shromáždil celkem 716 děl vydaných k tomuto tématu do r. 1957, při čemž většina statí pochází z padesátých let.¹⁾ Dnes by byl počet těchto statí přirozeně značně vyšší.

Mezi nejsystematičtější výzkumy pomocí leteckých snímků patří průzkum římského limitu v severní Africe. Severní Afrika (termínu tu užíváme ve významu běžném v římském období, kdy se tak označovala oblast dnešního Maroka, Alžírsko a Tunisko) byla od druhé poloviny minulého století předmětem živé pozornosti řady francouzských badatelů. Působili tu mistři svého oboru — J. Toutain, R. Cagnat, St. Gsell, abychom uvedli alespoň nejdůležitější z nich. Byli to badatelé, kteří znali dokonale zachované prameny z římského období i samu krajinu. A přece letecká fotografie v řadě případů doplnila a zpřesnila výsledky jejich dřívějších výzkumů.

K výzkumu pohraniční oblasti římského období bylo letecké snímkování ideální metodou. Letecké snímky zachytily krajinu v širokém pásu sledujícími linií římského pohraničního opevnění. Tím se získal věrný a při použití stereoskopu doslova plastický obraz příslušné krajiny. Před badateli tak ležely údaje, jež by při pozemním průzkumu byly získávány po dlouhou dobu, často za velmi těžkých terénních podmínek a s velkými náklady, při čemž by se přesnost a úplnost zjištěných dat jen stěží mohla vyrovnat údajům leteckých fotografií.

Letecký výzkum však přirozeně nebyl jediným zdrojem informací o zkoumaných oblastech římského limitu. Studium snímků bylo doplňováno a ověřováno zkoumáním významných nebo sporných úseků na zemi, při čemž se přihlíželo k údajům dalších zachovaných pramenů (např. ke zprávám starověkých autorů, zjištěným epigrafickým údajům apod.). Touto cestou se badatelům podařilo osvětlit funkci a charakter římského limitu v severní Africe v poměrně krátké době a s maximální možnou přesností.

Letecký výzkum severoafrického limitu zahájili Francouzi v r. 1935 a již první řada snímků přinesla zajímavé výsledky. Ke zlepšení práce napomohl jmenovaný již R. P. A. Poidebard, který seznámil letce i badatele provádějící tento výzkum se svými dřívějšími zkušenostmi. Je zajímavé, že i předběžné názory o charakteru severoafrického limitu, které formuloval L. Leschi již v r. 1937,²⁾ předjímalu řadu pozorování, jež byla učiněna s definitivní platností jako výsledek výzkumů prováděných na jihu Alžírsko po druhé světové válce. Zásahu o systematický průzkum alžírské části severoafrického limitu má především letec-archeolog J. Baradez, který uveřejnil výsledky své práce v obsáhlé knize *Vue aérienne de l'organisation romaine dans le Sud-Algérien. Fossatum Africae*, Paříž 1949, vybašené bohatě zajímavým fotografickým materiálem.

Právě tento materiál nám umožňuje bližší poznání předností i těžkostí práce s leteckou fotografií. Letecká fotografie obsahuje řadu údajů,

keré však může odkrýt jen badatel, který je s věcí dobře obeznámen. Baradez sám upozorňuje na nutnost, aby snímky zkoumal specialista, vybavený potřebnými přístroji, který je ochoten věnovat svému zkoumání potřebný čas a péči a který má také dostatek trpělivosti k tomu, aby sledoval snímky do nejmenších podrobností. Mýlil by se ten, kdo by se domníval, že každá fotografie prozradí tajemství skrytá po dlouhou dobu pod nánosem písku hned na prvý pohled. Příkladem může být letecký snímek římské pohraniční oblasti nedaleko tvrze *Ad Aquas Herculis*. Na tomto snímku je zachycen úsek limitu, v němž bylo vybudováno dnes již slavné fossatum — příkop chráněný z římské strany náspem nebo zdí, podél něhož se táhne síť pozorovacích věží, které udržovaly pod stálou kontrolou přilehlé území. Celkový pohled na severoafrický limes, který nám umožnil systematický letecký výzkum, se značně liší od názorů, které o tomto limitu převládaly v době, kdy výzkum ještě nebyl proveden. Od 2. století n. l. byl severoafrický limes vlastně široké bezpečnostní pásmo mezi římskou državou a pouštěí, v níž se zdržovaly kočovné kmeny, podnikající při vhodných příležitostech větší i drobnější nájezdy na římské území. Mnohdy se však kočovníci zastavili ve svém postupu, jakmile se přiblížili ke střeženému římskému pásmu. Římané se snažili o to, aby byli informováni o všem, co se děje na jih od jejich hranic. Tomuto úkolu severoafrický limes mohl skutečně po všech stránkách dostát. Limes rozčleněný poměrně do značné hloubky, vybavený hustou sítí menších pevnůstek, silnic a pozorovatelských věží a zpevněný uvedeným již fossatem byl hrází, která měla zajistit bezpečnost římských provincií proti neřímskému světu ležícímu na jih. A nejen to. Oblast limitu byla v římské době poměrně hustě osídlena a její obyvatelé se věnovali — kromě obrany hranic — zemědělství. Pozůstatky dovedně zkonstruovaných zavodňovacích zařízení a stopy centuriace ukazují, že v římské době byly oblasti, které dnes leží pod vrstvou písku, centrem dobře prosperujícího zemědělství.

Francouzské výzkumy v severní Africe dokázaly, že letecký snímek v rukou archeologa se stal důležitým historickým pramenem.

J. BURIAN

P O Z N Ā M K Y

1. Bibliographie des applications archéologiques de la photographie aérienne, Bulletin d'archéologie marocaine 2, 1957, Suppl.; 68 str.

2. Recherches aériennes sur le „limes“ romain de Numidie, CRAI 1937, 256—262. Viz i Nouvelles recherches aériennes sur le „limes“ d'Afrique, Revue africaine XCI, č. 412/413, str. 201--212.

Ze života zahraničních vědeckých společností

KONFERENCE VE STRALSUNDU

Ve dnech 4.—8. září 1962 uspořádala sekce pro starověké dějiny při Německé historické společnosti II. mezinárodní kongres, a to ve Stralsundu v NDR. Zasedání se zúčastnilo na 150 badatelů z 12 zemí; nejpočetnější delegaci ze zahraničí vyslalo vedle Maďarska tentokrát i Československo. Nechyběli ani vědci ze západu, kteří, jak zdůraznil v závěrečném hodnocení senior shromáždění prof. Pfister z Würzburgu, v družném duchu a v naprosto svobodné výměně názorů diskutovali o důležitých otázkách starověkých dějin. Bohužel se nemohli pro jiné zaneprázdnění dostavit všichni, kdo ohlásili referáty, ale i tak bylo předneseno v několika sekcích na 80 referátů.

Všichni účastníci měli možnost vyslechnout pouze ty přednášky, které byly na programu plenárního zasedání. Šlo o věci širšího dosahu nebo o referáty zvláště vážených účastníků, z nichž však někteří zklamali naděje posluchačů příliš úzkým pojetím svého tématu. První plenární zasedání zahájila v úterý 4. září prof. E. Welskopfová z berlínské Humboldtovy university, účastníky pak pozdravil za Německou historickou společnost její předseda prof. Engelberg a za město Stralsund jeho vrchní starosta. V dalším průběhu úterňního zasedání promluvil J. Harmatta z Budapešti o otázce otroků a polosvobodných obyvatel v staroperské říši, F. Pfister o antické tradici a historické kritice od nejstarších dob až po dnešek, P. Oliva z Prahy o charakteristických rysech velkých otrockých povstání v době římské republiky, Needham z Cambridge srovnával čínskou vědu a techniku s evropskou až do renesance, E. Welskopfová se zabývala problémem generací v Hésiodově Theogonii a v řecké filosofii, E. Bickerman z New Yorku ukazoval, proč Římané

nedospěli k využití technických vynálezů; přednáškou městského archíváře Eweho ze Stralsundu o historii města bylo plenární zasedání uzavřeno. Další plénum bylo na pořadu až před vlastním závěrem kongresu, v pátek 7. září odpoledne, kdy V. Steffen (nyní v Lipsku) vyličil na základě rozboru Theognida politický vývoj Megary v 2. pol. 6. stol. př. n. l. a egyptolog Hintze z Berlína podal přehled o svých vykopávkách v Núbii a jejím hlavním městě Meroe. V sobotu 8. září bylo pak umožněno účastníkům kongresu podniknout výlet na ostrov Hiddensee.

Československo bylo na kongresu zastoupeno těmito referáty: A. Bartoněk se zabýval sociálními a hospodářskými otázkami mykénské společnosti, B. Borecký Frynichovým dramatem *Μιλήτου έλωοις*, J. Burian poměrem Katona St. k otrokům na jeho statcích, J. Česka protiklady v městech ve 4. stol. n. l., R. Dostálová tradicí místních kultů maloasijských měst v Nonnových Dionysiákách, R. Hošek historicko-sociálními motivy Augustinových názorů na římské impérium, D. Krandžalov madarským jezdcem a kromě toho opevňovacím systémem římského lomu na dolním Dunaji, M. Okál Aristofanovým poměrem k sofistické výchově, J. Pečírka pozemkovým vlastnictvím v souvislosti s vývojem athénské polis, O. Pelikán cestou římské plastiky k pozdní antice, L. Vidman kultem Isidy a Sarapida v 3. stol. n. l., Z. Zlatuška nájmem laurských stříbrných dolů; referát P. Olivy byl zařazen do plenárního zasedání. Kongresu se zúčastnili i tři naši orientalisté, z nichž J. Klíma promluvil o problémech a úkolech dějin klínopisného práva, O. Klíma o sociálně hospodářské struktuře východního Iránu a T. Pokora o otroctví v Číně.

Už z tohoto neúplného přehledu je zřejmé, jak pestrá byla náplň kongresu. Poměrně nejednotnější program měla sekce první (sociálně ekonomické problémy) a třetí (historiografie a dějiny náboženství v pozdní antice), i když v první sekci se probíraly otázky bez omezení časového a teritoriálního (např. otroctví v klasické Číně, na Předním východě i v pozdní antice) a v třetí sekci se někdy šlo daleko za konec antiky, do doby byzantské a do latinského středověku nebo zase sem byly zařazeny referáty, týkající se doby mnohem starší. V druhé sekci, která byla podle potřeby dělena na subsekcce, byly zastoupeny především otázky řecké polis (dohromady s mykénologií) a římského práva.

Většina referátů, ať již v první sekci nebo v jiných sekcích, se soustředila na sociální otázky antiky, především na otroctví. Mnoho otázek tu ještě zůstává nejasných a bude třeba je dále studovat, a to nepředpojatě a raději po menších úse-

cích. Bude rovněž třeba opravit některé příliš obecné dedukce, jako o otroctví v Číně, které tam neexistovalo v našem slova smyslu; stejně tak v perské říši šlo většinou spíše jen o závislé obyvatelstvo než přímo o otroky. Pozornost byla věnována i tzv. polosvobodnému obyvatelstvu. Několik referátů se zabývalo otázkami přechodu ke kolonátu a hospodářskými a sociálními poměry v pozdní antice. Rovněž po metodické stránce byl kongres velmi užitečný v mnoha směrech; znovu se ukázalo, jak rozvážně a komplexně je třeba postupovat při studiu jakékoli otázky a jak opatrně se musí užívat statistiky, která nám podává souhrn jen určité části faktů. Mnoho podnětů vzešlo z diskusí; diskutovalo se nejen při přednáškách, ale i v polední přestávce a večer. Právě při těchto osobních rozhovorech, které bývají nejcennějším ziskem kongresů, se navazovaly nové kontakty a obnovovaly staré a vytvářelo se přátelské ovzduší, příznivé další tvořivé spolupráci.

L. VIDMAN

Z nové literatury

Latinskij jazyk. Učebnik dlja fakultetov inostrannyh jazykov, pedagogičeskich institutov. Pod obščej redakcijej V. N. Jarcho i V. I. Loboďy, Moskva 1961, str. 373.

Z předmluvy a z celkové koncepce učebnice je zřejmé, že autoři a redaktori sledují především dva cíle: jednak aby si posluchači osvojili základní slovní zásobu, jednak aby poznali základní rysy gramatického systému latiny, který má sloužit jako podklad pro srovnávání s jazyky moderními.

Protože je tato učebnice určena pro studující moderních jazyků, zařazují autoři do gramatického výkladu i paralelní jevy z němčiny, angličtiny a francouzštiny. I když paralely nejsou někdy zcela přesně

(na str. 184, v § 447 je při důvodových větách uveden francouzský typ *Je renonce à ce travail, non qu'il soit trop difficile, mais...*, avšak v latinském výkladu postrádáme typ *non quod [quia] + konj.*), patří jejich uvádění ke kladům učebnice.

Vcelku lze říci, že gramatická část učebnice je stavebně založena na týchž principech jako většina užívaných mluvníc latiny. Autoři se však pokoušejí, obzvláště v tvarosloví, uplatnit do jisté míry při výkladu některých jevů historický aspekt. Tato snaha je patrna již v oddílu věnovaném hláskosloví, kde najdeme nejdůležitější hláskoslovné zákony, které jsou také součástí studia posluchače u jednotlivých cvičení.

Historický výklad v tvarosloví nelze z různých důvodů uplatnit rovnoměrně. Nejvíce ho autoři využívají pro sloveso, méně pro jméno a zájmeno. V zásadě se mu vyhýbají tam, kde je sporný a poměrně složitý. Najít míru historického výkladu není snadné. U autorů této učebnice je dána zřejmě tím, do jakého stupně pomáhá historický výklad pochopení jednotnosti určitého jevu. Kromě toho má bránit mechanickému studiu výjimek. Při tomto používání historického výkladu je nebezpečí, že historický výklad je doveden pouze do určitého stadia, na což není student upozorněn. Např. na str. 42 je koncovka dativu I. a II. deklinace vykládána z hlediska klasické latiny různě, i když historicky se zde různost nepředpokládá.

V tvarosloví mohlo být více využito hláskoslovných zákonů. Tak při stupňování (str. 49, 50) je možno ukázat společně superlativní sufixy adjektiv *pulcherrimus* a *facilimus*, obzvláště, když se autoři na změnu *rs>rr*, *ls>ll* odvolávají při *ferre* a *velle*. Mezi hláskoslovnými zákony mohla být uvedena i střída a synkopa, které jsou pak autoři nuceni vysvětlit v poznámkách pod textem. V tvarosloví je několik nedopatření. Na str. 52 je uváděno krátké *e* jako adverbiální koncovka, na str. 57 nelze psát *hic<hec*, poněvadž oba tyto tvary existovaly vedle sebe a tvar *hic* nevznikl z *hec*. Na str. 81 je udáván v tabulce překlad konjunktivu. To není vhodné, protože student často vychází primárně z překladu konjunktivu, aniž pochopil jeho funkci.

Kdežto v tvarosloví kladou autoři důraz na systém, ve skladbě výklad o něm nepodávají. Vcelku je zřejmý základní rozdíl mezi tvaroslovím a skladbou v tom, že se ve skladbě setkáme velmi málo, takže vůbec ne, s historickým výkladem.

Za gramatickou částí, která zabírá s přílohami 203 stran, následují cvičení, která nejsou náročná, ani co

se týče slovní zásoby. Jejich současťi je vždy opakování, procvičování a kratičký překlad z ruštiny do latiny. Požadovaná slovní zásoba není vysoká (asi 600 slov v 28 oddílech). Je jí však možno rozšířit četbou článků a upravených výňatků z latinských autorů. U latinských slov jsou uvedena slova francouzská, německá, anglická a ruská, která z nich v různých dobách vznikla. Syntaktické použití pádů je rovněž součástí studia posluchače při cvičeních. Dobře je, že se s ním začíná brzy na začátku.

Učebnice je dobrou pomůckou; jejím autorům se podařilo zařadit do vlastního studia posluchačů některé jevy, které při jiných učebnicích dodává (nebo také nedodává) sám učitel. Je přehledná, obsahuje množství tabulek. Po obsaženém úvodu následuje přehled dějin latinského jazyka. Autoři nezapomněli ani na mapy, které v mnoha učebnicích scházejí.

B. MOUCHOVÁ

Heinrich Alexander Stoll, Griechische Tempel. Leipzig, Koehler & Amelang 1961. 17 X 20 cm, 112 str., 28 příl. Cena DM 10,80.

H. A. Stoll je znám čtenářům v Německé demokratické republice i v mnoha jiných zemích především jako autor knih s vědeckou tematikou, o Heinrichu Schliemannovi a o kumránské jeskyni, ale také jako autor delších i kratších novel, v nichž jsou zastoupeny také svérázně zpracované antické náměty. Kniha o řeckých chrámech je jiného rázu: podává výsledek archeologického i historického bádání srozumitelným a nanejvýš zajímavým způsobem, ilustrační doprovod je bohatý, ale zůstává doprovodem slovního výkladu.

Stoll upozorňuje úvodem na běžnou představu řeckého chrámu, jež ještě vyrůstá z dědictví klasicismu a romantiky, i na zajímavou skuteč-

nost, že staří Řekové vlastně neměli slovo pro „chrám“. Prehistorické i historické předpoklady pro vznik chrámových staveb i základní údaje o typech, slozích a částech stavby jsou podány velmi názorně. Zvláštní zájem věnuje Stoll po zásluze věcem, jejichž znalost ještě plně nepronikla do širší veřejnosti: entasi sloupů, zakřivení horizontál a barevnosti staveb a sochařské výzdoby.

Další výklad sleduje v podstatě chronologii, z bohatství materiálu vybral autor nejzávažnější jevy. Neomezil se na stránku architektonickou, nýbrž — a v tom je hlavní přínos jeho knihy — sleduje vývoj řeckých chrámových staveb ve spojitosti s vývojem společnosti, jejíž charakteristické rysy předkládá v hutné zkratce. Heraion v Olympii, chrámy v Paestu a v Selinuntu, zbytky chrámových staveb v Korintu a v Delfech, trosky Akragantu jsou představeny popisem, jenž vychází z archeologicky zjištěných skutečností, avšak doplňuje je a stylizuje krajinnými dojmy i historickými reminiscencemi. Největší místo ovšem zaujímají athénské chrámy, jejich stavební dějiny, pozdější osudy i průběh jejich vědeckého výzkumu. Chrámy na mysu Súnion a v arkadských Bassách — označovaný dříve podle nejbližšího města Figaleje — jsou vybrány pro svou zvláštní polohu i ráz. Chrám v Segestě na západě Sicílie si rovněž zasluhuje pozornost jako stavba určená pro neřecké Elymy. Koncem 5. století dožívá řecká polis a s ní i její stavební výraz, chrám, pozdější výtvoři už nejsou nesený povědomím řecké společnosti.

Jako ve vlastním výkladu (s. 7 až 96) dobře odhaduje Stoll zájmy i znalosti čtenářů, tak i v odstavci o literatuře (s. 97—98); nevyjmenovává těžko dostupné originální publikace, nýbrž upozorňuje na knihy, jež rozšíří celkový obraz, na cestopisy básníků, na souhrnná díla o an-

tice, většinou od německých autorů, vděčí za mnohé poučení i historickým dílům V. N. Djakova a S. I. Kovaljova i G. Thomsona. Potřebám čtenářů vychází vstříc i poučení o správném přízvuku řeckých jmen a termínů (s. 99—100) a seznam jmen se stručnými vysvětlivkami (s. 101—110). Pečlivě vybrané a dobře reprodukováné fotografie (48 černobílých a 4 barevné) zprostředkují nejen názor o stavbách, nýbrž i o krajině, do níž jsou zasazeny.

Stollovu knihu lze doporučit jako vzorné popularizační dílo, jež na základě důkladného studia rozsáhlé vědecké literatury pečlivě vybírá a zpracovává to nejzávažnější, vždy zajímavé; avšak tato zajímavost nepřamení ze snahy po sensaci či z chlubnosti, jak se často stává v pracích tohoto druhu, nýbrž ze šťastného spojení znalostí antického materiálu a jeho novodobého vědeckého zpracování na jedné straně a porozumění pro potřeby a zájmy čtenářů na druhé straně. Pěkná vyprava, srozumitelné podání a — zvláště u nás — poměrně levná cena (asi 22 Kčs) jistě usnadní cestu této knize o řeckých chrámech i k našim čtenářům.

S-t

Časopis *Das Altertum* (2/1962, str. 123—127) přináší podnětný článek Gerharda Waltera Zum „Prinzip der Selbsttätigkeit der Schüler“ im *altsprachlichen Unterricht der polytechnischen zwölklassigen Oberschule der DDR*. Autor uvádí konkrétní metodické prostředky, jimiž lze při vyučování latině (popřípadě řečtině) vychovávat žáka k samostatnosti, jak to vyžaduje pro všechny předměty školský zákon platný v NDR od 2. 12. 1959. Je zajímavé, že některých metod, jež W. doporučuje, užívají již s úspěchem naši učitelé latiny (např. srovnávání s jazykovým materiálem, který žáci znají z jiných jazykových předmětů, prá-

ce se slovníkem, s obrazovým materiálem atd.). W. dále radí dávat žákům víc písemných kontrolních prací, než bylo dosud zvykem, a věst je k tomu, aby, po společném objasnění některých otázek v posledních 5—10 minutách vyučovací hodiny, sami posuzovali svůj výkon. Při nacvičování látky pracují žáci s tabulkami, vybírají slovíčka podle tematických okruhů nebo příbuznosti slov, čtou nahlas souvislé texty, odpovídají sborově. Učí se též zpaměti partiím poezie i prózy. Jako cennou pomůcku doporučuje autor učebnici *Lebendiges Latein* od F.

Wolffa (Berlín 1958). Velký výchovný i vzdělávací význam přičítá ústnímu shrnutí obsahu jedné nebo více lekcí a krátkým referátům. Přitom je třeba dbát správného vyjadřování v mateřském jazyce, jasného logického sledu a věcného zhuštění látky na minimum vět. Konečně jako poslední formu práce, vedoucí k samostatnosti, uvádí W. tzv. roční žakovské práce a vypočítává řadu témat, jež dává žákům zpracovat; některá z nich jsou ovšem na naše poměry, při dvou týdenních hodinách nepovinné latiny, neúměrně náročná. -esv-

ZE SVĚTA

B U L H A R S K O

Národní archeologické muzeum Bulharské akademie věd oslavilo 80 let svého trvání. Muzeum, jež vzniklo brzy po osvobození země od turecké nadvlády, se stalo významným vědeckým střediskem a organizátorem mnoha archeologických expedic. Jeho spolupracovníci rozvinuli rozsáhlou publikační činnost. V muzeu jsou instalovány bohaté kolekce exponátů, jež osvětlují dějiny Bulharska od antického období až do pozdního středověku. (Voprosy istorii 6/1962, str. 207).

N Ě M E C K O

Dne 8. prosince 1962 přednášel doc. J. Frel o typu v řeckém umění na 110. Winckelmannově slavnosti, pořádané Archeologickým ústavem university K. Marxe v Lipsku.

★

V nakladatelství W. de Gruyter v Berlíně vyšel na jaře 1962 první sešit nového časopisu *Kadmos*, určeného pro předřekou a ranou řeckou epigrafii. Vydavatel: Ernst

Grumach, spolupracovníci: E. L. Bennett, W. C. Brice, P. Dikaios, K. D. Ktistopoulos, O. Masson, P. Meriggi, F. Schachermeyr, J. Sundwall. Plánována jsou dvě čísla ročně.

★

F. Matz (Marburg/Lahn) připravuje za podpory Německého archeologického institutu a německé badatelské společnosti vydání sborníku *Archaeologia Homérica*. Cílem této publikace je dát čtenáři Homéra pomůcku, jež by ho informovala o současných výsledcích archeologického bádání, pokud mohou přispět k osvětlení homérské problematiky; archeologové mají být napopak zpraveni o novém řešení těch otázek, týkajících se homérských básní, jež mohou pomoci vysvětlit rané řecké hmotné památky. Těžiště sborníku má být v části archeologické. Redaktorem je H. G. Buchholz, Berlin-Dahlem, Deutsches Archäologisches Institut, Peter-Lenné-Str. 28—30. Práce vyjde v nakladatelství Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Gnomon 3/1962, str. 319—320.)

-esv-

*Kampánský krátér
(Národní muzeum)*

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

vydává pro členy JKF v pověření výboru JKF prof. dr. Ladislav Varcl

Redakční tajemnice: dr. A. Vidmanová

Uzávěrka tohoto čísla byla 20. listopadu 1962

Obálku navrhl J. Krouz

Vytiskly novinářské závody MÍR, n. p., závod 1, Praha

A-17*31082
